

# Η ΕΠΙΔΡΑΣΗ ΤΟΥ ΚΑΝΟΝΙΣΜΟΥ ΤΗΣ ΒΟΥΛΗΣ ΣΤΗΝ ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΤΟΥ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΟΣ

**Δάφνη Κ. Ακουμιανάκη**  
Διδάκτωρ Νομικής  
Μέλος ΣΕΠ ΕΑΠ

## ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Ο Κανονισμός υπολείπεται ιεραρχικά του Συντάγματος· ταυτόχρονα, όμως, αποτελεί πράξη επίσημης ερμηνείας του. Στο πλαίσιο του ισχύοντος Κανονισμού της Βουλής, εξετάζεται η ερμηνευτική λειτουργία «δύο όψεων» που επιτελεί.

Καταρχάς, ο Κανονισμός είναι λεπτομερής, εξειδικεύει το Σύνταγμα και αποβλέπει δυναμικά στο μέλλον, ενσωματώνοντας τις κοινωνικές και πολιτικές εξελίξεις, ώστε η μεταβαλλόμενη πραγματικότητα να υπαχθεί στη ρύθμισή του. Αντίστροφα, ο Κανονισμός μπορεί να ασκήσει αρνητική επιρροή στην ερμηνεία και την εφαρμογή του Συντάγματος, όταν οι διατάξεις του δεν είναι σαφείς ή πλήρεις.

Λόγω της απουσίας δικαστικού ελέγχου, η μελέτη των δύο αυτών όψεων του Κανονισμού μπορεί να αποτελέσει κρίσιμο οδηγό για τους ερμηνευτές του ώστε να διορθωθούν οι αστοχίες του και να ενισχυθεί η θετική επίδρασή του στο Σύνταγμα. Το άρθρο 65 του Συντάγματος και οι συνταγματικές αρχές που πραγματώνονται κατά τη θετική συμβολή του Κανονισμού στην ερμηνεία του Συντάγματος λειτουργούν ως άξονες εντοπισμού των περιπτώσεων, όπου αναδεικνύεται η αρνητική λειτουργία του.

## ABSTRACT

The Standing Orders of the Parliament are hierarchically subordinate to the Constitution; at the same time, however, they constitute an act of its official interpretation. Within the framework of the current Standing Orders, the dual-faceted interpretative function they perform is examined. Firstly, the Standing Orders are detailed; they concretize

the Constitution and are dynamically future-oriented, incorporating social and political developments so that evolving reality may be subsumed under their regulatory scope. Conversely, the Standing Orders may exert a negative influence on the interpretation and application of the Constitution when their provisions are unclear or incomplete.

Given the absence of judicial review, the study of these two facets of the Standing Orders can serve as a critical guide for their interpreters in order to correct its shortcomings and enhance its positive impact on the Constitution. The provision of Article 65 of the Constitution, along with the constitutional principles realized through the positive contribution of the Standing Orders to constitutional interpretation, function as a tool for identifying instances of their negative operation.

## ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η σχέση του Κανονισμού της Βουλής με το Σύνταγμα θεμελιώνεται στο άρθρο 65 παρ. 1 του Συντάγματος, σύμφωνα με το οποίο η Βουλή ορίζει τον τρόπο της ελεύθερης και δημοκρατικής λειτουργίας της με τον Κανονισμό που ψηφίζεται από την Ολομέλεια και δημοσιεύεται με παραγγελία του Προέδρου της.

Ήδη από το περιεχόμενο του άρθρου 65 αναδεικνύεται η ιδιαιτερότητα του Κανονισμού της Βουλής ως πηγής δικαίου. Αποτελεί κανονιστικό κείμενο που εντάσσεται στην έννομη τάξη και τίθεται σε ισχύ χωρίς τη σύμπραξη του Προέδρου της Δημοκρατίας, σε αντίθεση με ό,τι ισχύει για τους τυπικούς νόμους. Παράλληλα, το αντικείμενό του είναι σαφώς οριοθετημένο<sup>1</sup>, καθώς αφορά αποκλειστικά ζητήματα της εσωτερικής λειτουργίας του Κοινοβουλίου.

Το άρθρο 65 λειτουργεί, επομένως, ως «κατευθυντήρια διάταξη»<sup>2</sup>, καθορίζοντας τον τρόπο με τον οποίο η Βουλή ρυθμίζει τα θέματα της εσωτερικής της οργάνωσης. Ταυτόχρονα, προσδιορίζει και την ιεραρχική σχέση μεταξύ Συντάγματος και Κανονισμού: στην ιεραρχία των πηγών<sup>3</sup>, ο Κανονισμός υπολείπεται ιεραρχικά του Συντάγματος<sup>4</sup> και οι ρυθμίσεις του πρέπει να είναι σύμφωνες με αυτό.

Πρόκειται, εξάλλου, για μία θέση η οποία συναντά την ομοθυμία της θεωρίας<sup>5</sup>, σε αντίθεση με

<sup>1</sup> Κ. Μαυριάς, *Κοινοβουλευτικό Δίκαιο*, 2025, σελ. 370.

<sup>2</sup> Δ. Τσάτσος, *Συνταγματικό Δίκαιο*, τόμος Α', e-book ελεύθερης πρόσβασης στο [epoliteia.gr](http://epoliteia.gr), 2022, σελ. 391, (τελευταία πρόσβαση 09.12.2025). Βλ. και Π. Φουντεδάκη, *Τα Δικαιώματα των Βουλευτών, Οι θεμελιώδεις αρχές του κοινοβουλευτικού δικαίου*, 1990, σελ. 78, όπου χαρακτηρίζεται το άρθρο 65 ως πρωταρχικό μέτρο και κατευθυντήριο κανόνας.

<sup>3</sup> Η θέση αυτή συνδέεται, αλλά δεν ταυτίζεται όπως παρατηρεί ο Γ. Γεραπετρίτης με τη νομική φύση του Κανονισμού, Γ. Γεραπετρίτης, *Σύνταγμα και Βουλή, Αυτονομία και ανέλεγκτο των εσωτερικών του σώματος*, 2012, σελ. 22-33. Για τη νομική φύση του Κανονισμού και τη διατύπωση της μη κανονιστικής και, αντίστοιχα της κανονιστικής θεωρίας βλ. αναλυτικά Κ. Μαυριάς, *Κοινοβουλευτικό Δίκαιο*, ό.π., σελ. 228-236.

<sup>4</sup> Γ. Γεραπετρίτης, *Σύνταγμα και Βουλή*, ό.π., σελ. 39. Στην ελληνική έννομη τάξη, υιοθετείται η άποψη περί κανονιστικού χαρακτήρα του Κανονισμού. Βλ. και Κ. Χρυσόγονο, *Συνταγματικό Δίκαιο*, 3η εκδ. 2022, σελ. 392.

<sup>5</sup> Πρβλ. υποσημ. 4 και Δ. Τσάτσος, *Συνταγματικό Δίκαιο Α'*, ό.π., σελ. 391-392. Το θέμα αναλύθηκε εκτενώς στη θεωρία με αφορμή τη δυνατότητα σύστασης εξεταστικών επιτροπών από τη μειοψηφία. Βλ. Δημοσιευμένες γνωμοδοτήσεις

το ζήτημα της σχέσης του Κανονισμού της Βουλής με τον τυπικό νόμο. Με αφορμή τη διατύπωση θεωρητικών θέσεων επί του θέματος, ήδη από τις αρχές του 20ού αιώνα τονίστηκε η ιδιαιτερότητα του Κανονισμού της Βουλής, ως πηγής δικαίου, καθώς χαρακτηρίστηκε ως «ιδιότυπος νόμος»<sup>6</sup>, «ιδιότυπος νόμος *sui generis*»<sup>7</sup>, αλλά, και νόμος ιδιαιτέρας φύσεως»<sup>8</sup>.

Περαιτέρω, στη θεωρία διατυπώθηκε η θέση ότι ο Κανονισμός είναι ιεραρχικά υποδεέστερος του κοινού νόμου<sup>9</sup>, ιεραρχικά στο ίδιο επίπεδο με τον νόμο<sup>10</sup>, θέση που στοιχεί προς τη διατύπωση του Συντάγματος του 1927<sup>11</sup>, ταυτόχρονα, όμως, επισημαίνεται σχετικά ότι δεν επικαλύπτονται ως προς τα αντικείμενα<sup>12</sup>, ενώ, περισσότερο επίκαιρες θέσεις απορρίπτουν την ιεράρχηση<sup>13</sup>, και επισημαίνουν ότι η σχέση Κανονισμού και νόμου είναι σχέση θεματική<sup>14</sup> ή σχέση οριοθέτησης<sup>15</sup>.

Πράγματι, καταρχήν, διαφοροποιείται το αντικείμενο ρύθμισης του Κανονισμού από αυτό του τυπικού νόμου, καθώς το αντικείμενο του πρώτου περιορίζεται στον καθορισμό της λειτουργίας του αντιπροσωπευτικού σώματος κατά τρόπο ελεύθερο και δημοκρατικό. Εκεί ακριβώς, όμως, που από τη θεωρία εντοπίζεται το σημείο, το οποίο διαφοροποιεί ουσιαστικά τον Κανονισμό από τον τυπικό νόμο, βρίσκεται και η ερμηνευτική επιρροή του Κανονισμού στο ίδιο το κείμενο του Συντάγματος.

Ειδικότερα, όπως θα εξηγηθεί στη συνέχεια, παρά τη δογματικά σαφή παραδοχή ότι ο Κανονισμός της Βουλής είναι ιεραρχικά κατώτερος του Συντάγματος, αποτελεί ταυτόχρονα ένα βασικό κείμενο επίσημης ερμηνείας του, καθώς η τυπική ιεραρχία των πηγών δεν αναιρεί τις μεταξύ τους σχέσεις και επηρεασμούς<sup>16</sup>.

για το θέμα ΤοΣ 1988, σελ. 36-101 και, ιδίως, των Φ. Βεγλερή (σελ. 36-50)· Α. Μάνεση (σελ. 66-69)· Β. Σκουρή (σελ. 87-98), οι οποίοι θίγουν την υποσυνταγματική ισχύ του Κανονισμού και την κατά συνέπεια μη δυνατότητά του να ανατρέψει την ερμηνεία του Συντάγματος.

<sup>6</sup> Ν. Σαρίπολος *Ελληνικό συνταγματικό δίκαιο* (1915), 1987, σελ. 388-390. Με την άποψη αυτή συντάσσονται οι Α. Παντελής, *Εγχειρίδιο Συνταγματικού Δικαίου*, ΕΠΛΟ, σελ. 365, διαθέσιμο στο [link](#) (τελευταία πρόσβαση 09.12.2025)· Π. Παραράς, *Σύνταγμα 1975 - Corpus*, Άρθρα 51-80, 1985, άρθρο 65, σελ. 196-210, σελ. 201.

<sup>7</sup> Η. Ζέγγελος, *Το Εν Ελλάδι κρατούν κοινοβουλευτικόν δίκαιον*, 1906, σελ. 296-297.

<sup>8</sup> Α. Σβώλος, *Συνταγματικό Δίκαιο*, τόμος Α, 1934, σελ. 92, όπου χαρακτήρισε επίσης τον Κανονισμό «νόμο ιδιαιτέρας φύσεως».

<sup>9</sup> Ν. Σαρίπολος *Ελληνικό συνταγματικό δίκαιο*, ό.π., σελ. 388-390. Στη σύγχρονη θεωρία, ο Α. Ράικος, *Συνταγματικό Δίκαιο. Γενική Πολιτειολογία-Εισαγωγή στο Συνταγματικό Δίκαιο Θ' Οργανωτικό Μέρος*, 5η εκδ. 2018, σελ. 423-424, υποστηρίζει την υπεροχή του τυπικού νόμου έναντι του Κανονισμού της Βουλής με ταυτόχρονη επισήμανση ότι δεν έχει πρακτική σημασία λόγω ρύθμισης διαφορετικών αντικειμένων.

<sup>10</sup> Η. Ζέγγελος, *Το Εν Ελλάδι κρατούν κοινοβουλευτικόν δίκαιον*, ό.π., σελ. 296-297. Ο Χ. Σγουρίτσας αναφέρει ότι ο Κανονισμός της Βουλής έχει ισχύ νόμου όσον αφορά τα της οργάνωσης και λειτουργίας της Βουλής (*Συνταγματικόν δίκαιον τόμος Α*, 1965, σελ. 302-303). Έτσι και Κ. Γεωργόπουλος, *Επίτομο Συνταγματικό Δίκαιο*, 12η έκδ., 2001, σελ. 318-319.

<sup>11</sup> Το Σύνταγμα του 1927 στο άρθρο 45 όριζε ρητά ότι ο Κανονισμός της Βουλής έχει ισχύ νόμου, βλ. Β. Βολουδάκη, *Ο Κανονισμός της Βουλής του 1987*, 1987, σελ. 34.

<sup>12</sup> Α. Παντελής, *Εγχειρίδιο*, ό.π., σελ. 365· Λ. Παπαδοπούλου, *Συνταγματικό Δίκαιο, Πανεπιστημιακές παραδόσεις*, 2015, με την επισήμανση ότι η σύγκρουσή τους κατ' αρχήν δεν νοείται.

<sup>13</sup> Σ. Βλαχόπουλος/Ξ. Κοντιάδης, *Εγχειρίδιο Συνταγματικού Δικαίου*, 2025, σελ. 126-127· Φ. Σπυρόπουλος, *Συνταγματικό Δίκαιο*, 2η έκδ., 2020, σελ. 112-113.

<sup>14</sup> Κ. Χρυσόγονος, *Συνταγματικό Δίκαιο*, ό.π., σελ. 392.

<sup>15</sup> Ε. Βενιζέλος, *Μαθήματα Συνταγματικού Δικαίου*, 2021, σελ. 160· Κ. Μαυριάς, *Κοινοβουλευτικό Δίκαιο*, ό.π., σελ. 349· Γ. Γεραπετρίτης, *Σύνταγμα και Βουλή*, ό.π., σελ. 37.

<sup>16</sup> Σ. Βλαχόπουλος, *Η δυναμική ερμηνεία του Συντάγματος*, 2014, σελ. 158. Πρβλ. και Γ. Κασιμάτη, «Σύνταγμα και κοινό δίκαιο», σε: *Η ερμηνεία του Συντάγματος*, 1995, σελ. 153-193.

Ο Κανονισμός της Βουλής είναι, επομένως, μια πράξη ερμηνείας του Συντάγματος<sup>17</sup>. Μάλιστα, ενόψει των ιδιαιτεροτήτων του<sup>18</sup> αποκτά αυτοτελή κανονιστική σημασία κατά την ερμηνεία των συνταγματικών διατάξεων, στο περιορισμένο ρυθμιστικό του πεδίο<sup>19</sup>, όπως προσδιορίζεται από τη γενική ρήτρα του άρθρου 65 αλλά, και από επιμέρους παραπομπές του Συντάγματος προς τον Κανονισμό, οι οποίες εντοπίζονται στο τμήμα Γ'<sup>20</sup>. Διακρίνεται, έτσι, η ύλη του Κανονισμού που του ανατίθεται με ειδικές διατάξεις του Συντάγματος από τη γενική ύλη που έχει ως σημείο αναφοράς το άρθρο 65 παρ. 1 του Συντάγματος<sup>21</sup>.

Φυσικά, το επίπεδο της νοηματοδότησης του Συντάγματος από τον Κανονισμό της Βουλής εξαρτάται και από τον βαθμό εξειδίκευσης του ίδιου του Συντάγματος<sup>22</sup>. Αν επομένως, η συνταγματική διάταξη περιέχει λεπτομερειακή ρύθμιση ορισμένου ζητήματος, εύλογο είναι ότι ο Κανονισμός περιορίζεται σε επανάληψη και σε κατάστρωση διαδικαστικών ρυθμίσεων. Ευρύτερα περιθώρια ερμηνευτικής συμβολής υπάρχουν όταν το Σύνταγμα παραπέμπει στον Κανονισμό για ουσιαστική εξειδίκευσή του.

Στο πλαίσιο αυτό, ο Κανονισμός οφείλει να είναι λεπτομερής, εξειδικεύοντας το Σύνταγμα δεν μπορεί, ωστόσο, να υπερβαίνει τον σκοπό τον οποίο υπηρετεί<sup>23</sup>. Ταυτόχρονα, αποβλέπει δυναμικά στο μέλλον και ενσωματώνει τις κοινωνικές και πολιτικές εξελίξεις<sup>24</sup> ώστε η μεταβαλλόμενη πραγματικότητα να υπαχθεί στη ρύθμισή του. Έτσι, ένας Κανονισμός, ο οποίος νοηματοδοτεί το Σύνταγμα κατά τρόπο σύμφωνο με αυτό και με την απαιτούμενη πληρότητα αποτελεί ασφαλές θεμέλιο ερμηνείας του Συντάγματος και ανταποκρίνεται στην ορθή λειτουργία του πολιτεύματος και τις ανάγκες της πολιτικής ζωής.

Σε αντίστροφη οδό, τυχόν ασάφειες ή αόριστες έννοιες του Συντάγματος, δύνανται να δημιουργήσουν συγκεκριμένα προβλήματα στη βάση μίας αναφυόμενης διαφοράς για την εφαρμογή του Συντάγματος<sup>25</sup>. Στις περιπτώσεις αυτές, η συγκεκριμενοποίηση του περιεχομένου του, αλλά, και η τυχόν αλλοίωσή του πραγματοποιείται με τον Κανονισμό της Βουλής. Ακόμη, όμως, και στην περίπτωση μίας σαφούς συνταγματικής διάταξης, ο Κανονισμός μπορεί να λειτουργήσει αρνητικά στην ερμηνεία και μετέπειτα εφαρμογή του Συντάγματος εφόσον οι διατάξεις του δεν είναι σαφείς ή πλήρεις.

<sup>17</sup> Σύμφωνα με τον Α. Μάνεση: οι συνταγματικές διατάξεις έχουν κατ' εξοχήν γενική διατύπωση ώστε η εφαρμογή τους να έγκειται στη συγκεκριμενοποίησή τους, ιδίως από τον κοινό νομοθέτη, με αποτέλεσμα κάθε νόμος να αποτελεί ερμηνεία του Συντάγματος, βλ. Α. Μάνεση, *Συνταγματικό Δίκαιο*, 1980 σελ. 188.

<sup>18</sup> Κ. Μαυριάς, *Συνταγματικό Δίκαιο*, 2021, σελ. 208.

<sup>19</sup> Ξ. Κοντιάδης, *Η παρέλευση εξαμήνου ως προϋπόθεση για την υποβολή πρότασης δυσπιστίας. Διαδικαστικός κανόνας ή κριτήριο στάθμισης*, ΕφημΔΔ 1/2014, σελ. 2-9, σελ. 4.

<sup>20</sup> Τμήμα Γ', Κεφάλαια τρίτο, τέταρτο, πέμπτο α. 59-77· Στ. Κουτσουμπίνας, «Σύνταγμα και Κανονισμός της Βουλής. Μία παράλληλη ανάγνωση», σε: *Κράτος-Νόμος-Διοίκηση, Τόμος Επιστημονικών Μελετών προς τιμήν του Επαμεινώνδα Π. Σπηλιωτόπουλου*, 2000, σελ. 281-295, σελ. 282 επ. Από τις παραπομπές του Συντάγματος προς τον Κανονισμό φαίνεται ότι ορισμένες είναι δυνητικές και μπορούν να θεωρηθούν ως έντονη υπόδειξη του συντακτικού νομοθέτη προς τον συντάκτη του Κανονισμού της Βουλής να συμπεριλάβει σε αυτόν τις αντίστοιχες ρυθμίσεις.

<sup>21</sup> Γ. Γεραπετρίτης, *Σύνταγμα και Βουλή*, ό.π., σελ. 55.

<sup>22</sup> Στ. Κουτσουμπίνας, «Σύνταγμα και Κανονισμός της Βουλής», ό.π., σελ. 287.

<sup>23</sup> Κ. Μαυριάς, *Συνταγματικό Δίκαιο*, ό.π., σελ. 588.

<sup>24</sup> Α. Μάνεσης, *Συνταγματικό Δίκαιο*, ό.π., σελ. 179-180.

<sup>25</sup> Π. Φουντεδάκη, *Οι προϋποθέσεις σύστασης εξεταστικής επιτροπής. Συμβολή στην ερμηνεία του άρθρου 68 παρ. 2 εδ. α του Συντάγματος*, Αρμ 1987, σελ. 641-650, σελ. 642.

Υπό το πρίσμα της ανωτέρω ανάλυσης, επιβεβαιώνεται ότι ο Κανονισμός «έχει συχνά μεγαλύτερη επίδραση από το ίδιο το Σύνταγμα στην πορεία των δημοσίων πραγμάτων»<sup>26</sup>. Στο πλαίσιο αυτό, εξετάζεται η διττή λειτουργία του Κανονισμού της Βουλής ως κανονιστικού κειμένου επίσημης ερμηνείας του Συντάγματος ήτοι, αφενός η καταρχήν θετική συμβολή του στην ερμηνεία του Συντάγματος (I), αλλά, και η ελλειμματική συμβολή του (II)<sup>27</sup> προκειμένου να εξαχθούν χρήσιμα συμπεράσματα προς ενίσχυση της πρώτης λειτουργίας του Κανονισμού και περιορισμό της δεύτερης.

## I. Η ΘΕΤΙΚΗ ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΟΥ ΚΑΝΟΝΙΣΜΟΥ ΤΗΣ ΒΟΥΛΗΣ ΣΤΗΝ ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΤΟΥ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΟΣ

Στην ελληνική κοινοβουλευτική ιστορία, έχουν ισχύσει συνολικά δέκα Κανονισμοί, από τους οποίους οι τέσσερις θεσπίσθηκαν εξ αρχής, ενώ οι υπόλοιποι προήλθαν από μεταβολές, οι οποίες εντάχθηκαν στο κείμενο του ήδη ισχύοντος Κανονισμού<sup>28</sup>.

Παράλληλα, ένα σημαντικό στοιχείο που αξίζει να τονιστεί είναι ότι ο Κανονισμός, είτε με τη θέσπιση, είτε κατόπιν τροποποίησής του, καλείται να ευθυγραμμιστεί με τη θέση ή (συνηθέστερα) την αναθεώρηση του Συντάγματος. Έτσι, ο Κανονισμός του 1975 ευθυγραμμίστηκε με τη θέση σε ισχύ του Συντάγματος του 1975 και στη συνέχεια, ο ισχύων Κανονισμός του 1987 ενσωμάτωσε, μεταξύ άλλων<sup>29</sup>, τη συνταγματική αναθεώρηση του 1987, καθώς και τις επόμενες συνταγματικές αναθεωρήσεις<sup>30</sup>. Περαιτέρω, ο Κανονισμός δύναται να τροποποιείται, ανεξάρτητα από τυχόν επιγενόμενη αναθεώρηση του Συντάγματος, με τη διαδικασία που καθορίζεται στο άρθρο 118 και, επομένως, το περιεχόμενό του επικαιροποιείται.

Σε αμφότερες τις περιπτώσεις, η θετική συμβολή του Κανονισμού αναδεικνύεται μέσα από την εξειδίκευση του Συντάγματος. Απέναντι στην ελλειπτικότητα του συνταγματικού κειμένου αρθρώνονται οι λεπτομερείς ρυθμίσεις του Κανονισμού της Βουλής, οι οποίες εξειδικεύουν το συνταγματικό νόημα. Ως εξειδίκευση του συνταγματικού νοήματος νοείται, εν προκειμένω, κάθε συμβολή του κειμένου του Κανονισμού της Βουλής προς «πλήρωση» του νοήματος του Συντάγματος, ορισμό λεπτομερειών εφαρμογής του, εξειδίκευση αορίστων εννοιών και θέση ερμηνευτικών κανόνων, σχετικά με την οργάνωση και τη λειτουργία του αντιπροσωπευτικού σώματος<sup>31</sup>.

<sup>26</sup> E. Pierre, *Traité de droit politique, électoral et parlementaire* (1925), 1989, άρ. 445.

<sup>27</sup> Διαφορετικό είναι το ζήτημα της τυχόν υπέρβασης της ύλης εκ του Κανονισμού, το οποίο δεν αναλύεται στη συγκεκριμένη συμβολή. Βλ. συναφώς Γ. Γεραπετρίτη, *Σύνταγμα και Βουλή*, ό.π., σελ. 81 επ.· Στ. Κουτσουμπίνα, «Σύνταγμα και Κανονισμός της Βουλής», ό.π., σελ. 288-289· Κ. Μαυριά, *Συνταγματικό Δίκαιο*, ό.π., σελ. 210-211· Π. Παραρά, *Η επιτροπή ακροάσεων της Βουλής. Σκέψεις για την περιοχή ισχύος του Κανονισμού της Βουλής*, ΕΔΔΔ, 1995, σελ. 321-333.

<sup>28</sup> Β. Βολουδάκης, *Ο Κανονισμός της Βουλής*, ό.π., σελ. 21: η διαδικασία θέσπισης και μεταβολής του Κανονισμού της Βουλής. Μόνο 4 θεσπίσθηκαν εξ αρχής 1845, 1865, 1975, 1987. Οι λοιποί έξι ήταν οι εξής Κανονισμοί: 1911, 1927, 1933, 1946, 1952, 1964.

<sup>29</sup> Idem, *Οι κανονισμοί των ελληνικών πολιτικών αντιπροσωπευτικών σωμάτων*, Τομος Α', 2009, σελ. 226 επ.

<sup>30</sup> Γ. Μακροπούλου, *Η κοινοβουλευτική μειοψηφία, θεσμική κατοχύρωση, ιστορική εξέλιξη και σύγχρονες διαστάσεις*, 2024, σελ. 302 επ., σχετικά με την τροποποίηση του Κανονισμού κατόπιν της αναθεώρησης του 2001.

<sup>31</sup> Στο σημείο αυτό, αξίζει να αναφερθεί ότι ο Β. Βολουδάκης, *Οι κανονισμοί των ελληνικών πολιτικών αντιπροσωπευτικών σωμάτων*, ό.π., σελ. 389 επ. επισημαίνει την εννοιολογική διαφοροποίηση της λειτουργίας του Κανονισμού της Βουλής προς συμπλήρωση, εξειδίκευση, συγκεκριμενοποίηση και θέση *stricto sensu* επίσημη ερμηνεία του Συντάγ-

Ανάλογα με τη «στιγμή» που ο Κανονισμός εξειδικεύει το Σύνταγμα, λειτουργεί, αφενός, ως θεμέλιο, το οποίο αξιοποιείται διαχρονικά για την ερμηνεία και την εφαρμογή του Συντάγματος στην περίπτωση κατά την οποία ευθυγραμμίζεται η θέσπιση ή τροποποίησή του με την θέσπιση ή αναθεώρηση του Συντάγματος (Α), και αφετέρου, όταν η τροποποίησή του λαμβάνει χώρα σε μεταγενέστερο στάδιο, ανεξαρτήτως τυχόν αναθεώρησης του Συντάγματος, ως ένα «ζωντανό εργαλείο»<sup>32</sup> εξέλιξης του συνταγματικού νοήματος, με ταυτόχρονη προσαρμογή στις κοινοβουλευτικές συνθήκες και με υιοθέτηση (ή και ανατροπή) μίας ισχύουσας κοινοβουλευτικής πρακτικής (Β).

## 1. Ο ΚΑΝΟΝΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΒΟΥΛΗΣ ΩΣ ΔΙΑΧΡΟΝΙΚΟ ΘΕΜΕΛΙΟ ΕΞΕΙΔΙΚΕΥΣΗΣ ΤΟΥ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΟΣ

Όπως αναφέρθηκε παραπάνω, ο Κανονισμός της Βουλής αναπτύσσει το περιεχόμενό του καταρχήν στη βάση της γενικής ύλης του άρθρου 65 παρ. 1 του Συντάγματος και, εν συνεχεία, και στη βάση της ειδικής ύλης, αυτής δηλαδή που του ανατίθεται ρητά με ειδικές διατάξεις του Συντάγματος. Στο πλαίσιο αυτό, ο Κανονισμός λειτουργεί ως θεμέλιο πραγμάτωσης του συνταγματικού περιεχομένου.

Προκειμένου να προσεγγίσουμε τη διαχρονική συμβολή του Κανονισμού στην ερμηνεία του Συντάγματος, είναι αυτονόητο ότι δεν είναι δυνατό να αναλυθεί το σύνολο της ύλης του. Επιλέγουμε, ωστόσο, συγκεκριμένες ρυθμίσεις, τόσο από τη γενική όσο και από την ειδική ύλη του, οι οποίες, κατά την άποψή μας, αναδεικνύουν με αντιπροσωπευτικό τρόπο τη θετική και διαχρονική συμβολή του Κανονισμού στην ενδυνάμωση και εξειδίκευση του συνταγματικού νοήματος.

Ως προς τη ρύθμιση γενικής ύλης του Κανονισμού, αναφερόμαστε σε δύο διατάξεις, αυτή του άρθρου 100 του Κανονισμού σχετικά την ένσταση αντισυνταγματικότητας και του άρθρου 14 ως προς τον θεσμό της Διάσκεψης των Προέδρων. Το χαρακτηριστικό των διατάξεων αυτών είναι ότι κατά τη σύλληψη και απόδοσή τους στο κείμενο του Κανονισμού εξειδικεύουν το Σύνταγμα και πραγματώνουν βασικές συνταγματικές αρχές, ενώ, ταυτόχρονα, φαίνεται ότι επιτελούν έναν σημαντικό ρόλο στη λειτουργία του πολιτεύματος και την κοινοβουλευτική ζωή.

Αφενός, στο άρθρο 100 του Κανονισμού της Βουλής<sup>33</sup> ρυθμίζεται το δικαίωμα προβολής αντιρρήσεων αναφορικά με την αντισυνταγματικότητα διάταξης που περιέχεται σε πρόταση ή σχέδιο νόμου. Ρύθμιση αντίστοιχη με το άρθρο 100 του ισχύοντος Κανονισμού συναντάται το πρώτον

---

ματος. Μολονότι αυτή η διάκριση παρουσιάζει θεωρητικό ενδιαφέρον, εν προκειμένω επιλέγεται η χρήση του όρου «εξειδίκευση» προκειμένου να συμπεριλάβει τη λειτουργία που επιτελεί ο Κανονισμός της Βουλής σε σχέση με την ερμηνεία του Συντάγματος.

<sup>32</sup> Όπως είναι γνωστό, ο όρος χρησιμοποιείται από το ΕΔΔΑ αναφορικά με την ΕΣΔΑ η οποία χαρακτηρίζεται ως «ζωντανό εργαλείο», Ξ. Κοντιάδης, «Προοίμιο», σε: Ι. Σαρμάς/Ξ. Κοντιάδης/Χ. Ανθόπουλος (επιμ.), *ΕΣΔΑ κατ' άρθρο ερμηνεία*, 2021, σελ. 5-23, σελ. 19· Λ. Α. Σισιλιάνος, «Εισαγωγή», σε: Λ. Α. Σισιλιάνος (διευθ.), *Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, Ερμηνεία κατ' άρθρο*, 2025, σελ. 1-28, σελ. 10. Βλ. και ΕΔΔΑ, *Tyrer κ Ηνωμένου Βασιλείου*, αρ. 5856/72, 25.04.1978, παρ. 31· και ΕΔΔΑ, *Τμήμα Ευρείας Σύνθεσης, Λοϊζίδου κ Τουρκίας*, αρ. 15318/89, (προκαταρκτικές ενστάσεις), 23.03.1995, παρ. 71.

<sup>33</sup> Άρθρο 100 παρ. 1 του Κανονισμού της Βουλής: «Ο Πρόεδρος της Βουλής και κάθε Βουλευτής ή μέλος της Κυβέρνησης μπορεί να ζητήσει, στο στάδιο της καταρχήν συζήτησης, να αποφανθεί η Βουλή αναφορικά με συγκεκριμένες αντιρρήσεις που προβάλλει για τη συνταγματικότητα νομοσχεδίου ή πρότασης νόμου, όπως διαμορφώθηκε από την αρμόδια επιτροπή και εισάγεται στην Ολομέλεια ή στο Τμήμα Διακοπής Εργασιών της Βουλής».

υπό την ισχύ του Συντάγματος του 1864. Χαρακτηριστικό είναι ότι το Σύνταγμα του 1864 θέσπιζε την αρχή της λαϊκής κυριαρχίας και ο Κανονισμός του 1865 προέβλεπε αρχικά ότι «[ε]πί των προτάσεων νόμων η Βουλή συζητεί το παραδεκτόν ή μη της αρχής αυτών»<sup>34</sup>. Όμοια διατύπωση συναντάμε και στους Κανονισμούς της 03.12.1927 (άρθρο 43), της 30.09.1946 (άρθρο 39) και 03.07.1956 (άρθρο 39)<sup>35</sup>. Υπό την ισχύ του Συντάγματος του 1975 και του Κανονισμού που ψηφίσθηκε το ίδιο έτος, το άρθρο 80 παρ. 2 εδ. α'<sup>36</sup>, μετέθεσε χρονικά την ένσταση στην καταρχήν συζήτηση νομοσχεδίου ή πρότασης νόμου με αποτέλεσμα η απόρριψή της να συνιστά προϋπόθεση για συνέχιση της συζήτησης, άλλως διακοπή της συζήτησης και απόρριψή της<sup>37</sup>.

Το παράδοξο με το άρθρο 100 του Κανονισμού είναι ότι δεν θεμελιώνεται ρητώς σε κάποια συνταγματική διάταξη. Η έλλειψη συνταγματικού ερείσματος οδήγησε εκπροσώπους της θεωρίας να χαρακτηρίσουν την εν λόγω ρύθμιση «κάπως περίεργη»<sup>38</sup>. Ωστόσο, η βάση καθιέρωσης της διάταξης αυτής που επιτρέπει τον έλεγχο συνταγματικότητας από το Κοινοβούλιο, θα πρέπει να αναζητηθεί στον άξονα δύο θεμελιωδών αρχών: την αρχή της λαϊκής κυριαρχίας και την αρχή της διάκρισης των εξουσιών<sup>39</sup> σε συνδυασμό με την αρχή της ιεραρχικής υπεροχής του Συντάγματος. Η αρχή της υπεροχής του Συντάγματος αποτελεί τη βασική θεμελίωση του πολιτικού ελέγχου στη σύγχρονη μορφή του. Κατά συνέπεια, υφίσταται μία αυτοδέσμευση της Βουλής λόγω της υπεροχής του Συντάγματος<sup>40</sup> και, έτσι, δυνάμει της ιδιαίτερης θέσης της ως εκφραστή της λαϊκής κυριαρχίας δεσμεύεται για την τήρηση της αρχής της συνταγματικής νομιμότητας και ειδικά για τον έλεγχο της συνταγματικότητας των νόμων. Υφίσταται, επομένως, αρμοδιότητα, τόσο του Προέδρου της Βουλής, όσο και κάθε βουλευτή να ασκεί έλεγχο συνταγματικότητας, ο οποίος θεμελιώνεται σε ειδικές διατάξεις του Συντάγματος που αφορούν τη δέσμευση τήρησής του όπως το άρθρο 59 παρ. 1 του Συντάγματος και στο άρθρο 60 παρ. 1 του Συντάγματος για την ελεύθερη εντολή<sup>41</sup>.

<sup>34</sup> Στη συνέχεια, κατόπιν τροποποίησης το 1896, προστέθηκε νέο εδάφιο βάσει του οποίου «Εάν Βουλευτής τις φρονεί ότι η υπό συζήτησιν πρότασις αντίκειται εις το Σύνταγμα, προβάλλει το απαράδεκτον, ερωτάται δε η Βουλή επί τούτου. Το απαράδεκτον δύναται να προβάλλη οίκοθεν και ο Πρόεδρος της Βουλής».

<sup>35</sup> Γ. Τασόπουλος, *Το άρθρο 100 του Κανονισμού της Βουλής: Οι αποφάσεις της Βουλής επί αντιρρήσεων συνταγματικότητας νομοσχεδίων και προτάσεων νόμων*, Κοινοβουλευτική Επιθεώρηση 1991, σελ. 45-63, ιδίως σελ. 46· Χ. Τσιλιώτης, *Ο Κοινοβουλευτικός έλεγχος της συνταγματικότητας των νόμων*, Αρμενόπουλος 2011, σελ. 1941-1956, σελ. 1943. Θα πρέπει να επισημανθεί ότι, υπό την ισχύ των προ του 1975 Συνταγμάτων, το ζήτημα τυχόν αντισυνταγματικότητας συνδεόταν με το παραδεκτό των προτάσεων νόμων (σύμφωνα με τη διατύπωση του Συντάγματος), δηλαδή διαδικαστικά η προβολή γινόταν πριν την έναρξη της συζήτησης και τυχόν αποδοχή της ένστασης οδηγούσε σε ματαίωση της συζήτησης. Ωστόσο, προκειμένου η Βουλή να αποφανθεί επί του παραδεκτού της συζήτησης υποβληθείσης πρότασης νόμου έπρεπε η τελευταία να έχει εκτυπωθεί και διανεμηθεί στους βουλευτές ώστε να έχουν λάβει γνώση του κείμενου. Βλ. Χρ. Σγουρίτσα, *Συνταγματικόν Δίκαιον*, Τόμος Β, Τεύχος Α, 1964, σελ. 24, όπου και αναφέρει ότι η λύση αυτή υιοθετήθηκε όταν σχετικό θέμα ανέκυψε κατά τη συνεδρίαση ΚΓ', 12.01.1960.

<sup>36</sup> Προέβλεπε ότι «συζητουμένης της αρχής σχεδίου ή προτάσεως νόμου, ο Πρόεδρος της Βουλής ή πας βουλευτής δύναται να προβάλλη ότι ταύτα αντίκεινται προς το Σύνταγμα».

<sup>37</sup> Χ. Τσιλιώτης, *Ο Κοινοβουλευτικός έλεγχος της συνταγματικότητας των νόμων*, ό.π., σελ. 1943-1944.

<sup>38</sup> Α. Μάνεσης/Α. Μανιτάκης, *Ο Θεσμός της αναπλήρωσης του Προέδρου της Δημοκρατίας κατά το ισχύον Σύνταγμα*, ΝοΒ 1991, σελ. 1-41, ιδίως σελ. 30.

<sup>39</sup> Αντίστοιχη θεμελίωση υιοθετείται και από την Μ. Ν. Κανελλοπούλου, *Ο πολιτικός έλεγχος της συνταγματικότητας του νόμου*, διδ. διατρ. ΑΠΘ, 1989, σελ. 260 επ.

<sup>40</sup> Ibidem, σελ. 219.

<sup>41</sup> Ibidem.

Γίνεται έτσι αντιληπτό στο πλαίσιο της γενικής ύλης του, ο Κανονισμός αποδίδει μία αρμοδιότητα στη Βουλή η οποία πραγματώνει συνταγματικές αρχές και τελεί σε αρμονία με επιμέρους διατάξεις του Συντάγματος. Είναι μάλιστα χαρακτηριστικό ότι μολονότι δεν έχει ευδοκιμήσει καμία ένσταση συνταγματικότητας υπό την ισχύ του Συντάγματος του 1975, κατά τρόπο διαρκή και διαχρονικό ασκείται σε σημαντικές στιγμές ή και οδηγεί μέσω έντασης του προληπτικού ελέγχου σε αλλαγές<sup>42</sup>.

Σε αντίθεση με τον παραπάνω θεσμό, που έχει τις ρίζες του ήδη στα πρώτα ελληνικά Συντάγματα, ο θεσμός της Διάσκεψης των Προέδρων εισήχθη το πρώτον με τον Κανονισμό της Βουλής του 1987<sup>43</sup>, ως νέος κοινοβουλευτικός θεσμός<sup>44</sup>, υιοθετώντας το παράδειγμα ξένων κοινοβουλίων<sup>45</sup>, δίχως κάτι τέτοιο να ορίζεται σε συνταγματικές διατάξεις. Πρόκειται για ένα ειδικό συλλογικό όργανο της Βουλής με σημαντικές αρμοδιότητες<sup>46</sup>, οι οποίες ρυθμίζονται με λεπτομέρεια στο άρθρο 14 του Κανονισμού της Βουλής. Από τις απονεμόμενες αρμοδιότητες ξεχωρίζουν η εξέταση της ημερήσιας διάταξης, η ρύθμιση της διαδικασίας και της διάρκειας συζήτησης των νομοσχεδίων, η διεξαγωγή συζήτησης σε θέμα νομοθετικού ή κοινοβουλευτικού ελέγχου σύμφωνα με το άρθρο 107 καθώς και κοινοβουλευτικό έλεγχο προς τις Ανεξάρτητες Αρχές. Με τον τρόπο αυτό, και με την εισαγωγή του συγκεκριμένου θεσμού, το Σύνταγμα εξειδικεύει το άρθρο 65 του Συντάγματος τηρώντας ταυτόχρονα την αρχή της αντιπροσώπευσης και στην περίπτωση του οργάνου αυτού, του οποίου η σύνθεση δεν είναι απόλυτα προκαθορισμένη, καθώς προβλέπεται και η συμμετοχή ex officio μελών<sup>47</sup>.

Δύο στοιχεία αξίζει να τονιστούν. Πρώτον, βασικό είναι το γεγονός ότι πρώτα εισήχθη ο θεσμός της διάσκεψης των Προέδρων στον Κανονισμό της Βουλής και στη συνέχεια, αναγνωρίστηκε και συνταγματικά, με την αναθεώρηση του 2001, οπότε και αποδόθηκε στο όργανο αυτό η πολύ σημαντική αρμοδιότητα εκλογής των Προέδρων και μελών των συνταγματικώς κατοχυρωμένων Ανεξάρτητων Αρχών. Δεύτερον, αξίζει να επισημανθεί ότι προκειμένου να εξακολουθήσει να ισχύει η αρχή της αντιπροσώπευσης και της πλειοψηφίας, η οποία δύναται να ανατραπεί λόγω της μη σταθερής σύνθεσης της Διάσκεψης των Προέδρων, το άρθρο 13 του Κανονισμού της Βουλής έχει υποστεί αναθεωρήσεις και έχουν προστεθεί πρόεδροι και άλλων, πέραν των αρχικώς προβλεπόμενων επιτροπών, δίχως ιδιαίτερη συνάφεια με το αντικείμενο των εργασιών<sup>48</sup>.

Περαιτέρω, χρήζει αναφοράς η λειτουργία του Κανονισμού της Βουλής ως προς την νοματοδότηση του Συντάγματος σε κοινοβουλευτικούς θεσμούς και διαδικασίες που προβλέπονται στο

<sup>42</sup> Βλ., σχετικά, Δ. Ακουμιανάκη, *Ο κοινοβουλευτικός έλεγχος συνταγματικότητας, σύμφωνα με το άρθρο 100 ΚανΒ*, ΕφημΔΔ 5/2023, σελ. 576-586.

<sup>43</sup> Κ. Μαυριάς, *Συνταγματικό Δίκαιο*, ό.π., σελ. 604-608.

<sup>44</sup> Β. Βολουδάκης, *Ο Κανονισμός της Βουλής*, ό.π., σελ. σελ. 54.

<sup>45</sup> Βλ. Γαλλία την Conférence des présidents και στη Γερμανία της Επιτροπή των Γερόντων (Der Ältestenrat). Βλ. Γ. Γεραπετρίτη, *Σύνταγμα και Βουλή*, ό.π., σελ. 90 υποσημ. 318· και Β. Γεωργοπούλου, *Η Διάσκεψη των Προέδρων: ένα άγνωστο, αλλά σημαντικό όργανο της Βουλής*, ΕφημΔΔ 1/2016, σελ. 110-123, σελ. 113.

<sup>46</sup> Β. Γεωργοπούλου, *Η Διάσκεψη των Προέδρων*, ό.π., σελ. 113 επ· και Π. Κρητικός, *Ο Κανονισμός της Βουλής: ανάλυση, ερμηνεία, σχόλια*, 1990, σελ. 37-42.

<sup>47</sup> Η σύνθεση ορίζεται στο άρθρο 13 του Κανονισμού της Βουλής.

<sup>48</sup> Ν. Παπασπύρου, «[Άρθρο 65](#)», σε: Σ. Βλαχόπουλος/Ξ. Κοντιάδης/Γ. Τασόπουλος (επιμ.), *Σύνταγμα κατ' άρθρο ερμηνεία*, ηλεκτρ. έκδ., 2023 (τελευταία πρόσβαση 10.12.2025), αρ. 51.

Σύνταγμα και υφίσταται ρητή παραπομπή στον Κανονισμό για τη ρύθμιση ειδικότερων ζητημάτων. Στο πλαίσιο αυτό, αξίζει να αναφερθεί η συμβολή του Κανονισμού της Βουλής, πρώτον, σε σχέση με τον κοινοβουλευτικό έλεγχο, δεύτερον, σε σχέση με τη διαδικασία λήψης απόφασης και, τρίτον, σε σχέση με την εξειδίκευση επί μέρους συνταγματικών διατάξεων.

Αναφορικά με τον κοινοβουλευτικό έλεγχο, η συνδρομή του Κανονισμού είναι καταλυτική. Όπως αναφέρεται στο Σύνταγμα, ο κοινοβουλευτικός έλεγχος ασκείται «όπως ορίζει ο Κανονισμός»<sup>49</sup>. Πρόκειται για έναν θεσμό, ο οποίος συγκεκριμενοποιείται, εξειδικεύεται και, εν τέλει, ρυθμίζεται από τον ίδιο τον Κανονισμό της Βουλής<sup>50</sup>. Χωρίς επομένως να λείπουν τα ερμηνευτικά ζητήματα που έχουν κατά καιρούς ανακύψει<sup>51</sup>, ο Κανονισμός της Βουλής διά εξουσιοδότησης από το ίδιο το Σύνταγμα πραγματώνει, όχι μόνο το άρθρο 65, αλλά και την ίδια την υπόσταση της κοινοβουλευτικής αρχής<sup>52</sup>.

Εξάλλου, ένα παράδειγμα θέσης απλών και γενικών ερμηνευτικών κανόνων οι οποίοι όμως έχουν ένα διαχρονικά μεγάλο αντίκτυπο στην ερμηνεία του Συντάγματος είναι οι κανόνες που τίθενται με το άρθρο 74 του Κανονισμού της Βουλής. Το άρθρο αυτό απαντά στο ερώτημα αν η πλειοψηφία προσδιορίζεται επί του όλου αριθμού των βουλευτών συμπεριλαμβάνει και τον αριθμό των βουλευτών των εδρών που για οποιοδήποτε λόγο έχουν κενωθεί<sup>53</sup>. Ειδικότερα, αξίζει να σημειωθεί πως το συγκεκριμένο άρθρο, το οποίο δεν έχει αναθεωρηθεί από την αρχική θέση του σε ισχύ έχει διαχρονικά αξιοποιηθεί ως ερμηνευτικό εργαλείο των συνταγματικών επιταγών. Συγκεκριμένα, το άρθρο 74 πρόσφατα αξιοποιήθηκε κατόπιν των αποφάσεων του ΑΕΔ<sup>54</sup> σχετικά με την απώλεια εδρών λόγω ακύρωσης της εκλογής τριών βουλευτών του κόμματος «Σπαρτιάτες»<sup>55</sup>.

Τέλος, ερμηνευτικός κανόνας εισάγεται και ως προς τις ονομαστικές ψηφοφορίες, τόσο στη βασική διάταξη του άρθρου 72 όσο και στην εξειδίκευσή της σε επί μέρους διατάξεις του Κανονισμού. Πιο συγκεκριμένα, το Σύνταγμα αναφέρεται σε ονομαστική ψηφοφορία μόνο στο άρθρο 32 του Συντάγματος περί εκλογής του Προέδρου της Δημοκρατίας. Παρά ταύτα, ο Κανονισμός της Βουλής σε επί μέρους διατάξεις του εισάγει τον κανόνα της ονομαστικής ψηφοφορίας, πρακτικά, στις περιπτώσεις που απαιτείται συγκεκριμένο ποσοστό για τη λήψη πρότασης ή την αποδοχή πρότασης, δηλαδή, στην περίπτωση της αναθεώρησης του Συντάγματος<sup>56</sup>, της παροχής ψήφου εμπιστοσύνης και δυσπιστίας<sup>57</sup>, την πρόταση διαπίστωσης αδυναμίας του Προέδρου της Δημοκρατίας<sup>58</sup> ή του Πρωθυπουργού προς άσκηση των καθηκόντων τους<sup>59</sup> και την πρόταση κατηγο-

<sup>49</sup> Άρθρο 70 παρ. 6 του Συντάγματος.

<sup>50</sup> Κ. Μαυριάς, *Συνταγματικό Δίκαιο*, ό.π., σελ. 506. Πρόκειται για εξειδίκευση του νοήματος του Συντάγματος γιατί προβλέπονται στον Κανονισμό τα μέσα του κοινοβουλευτικού ελέγχου.

<sup>51</sup> Βλ. παρακάτω ανάλυση υπό II.1. σχετικά με το ζήτημα της σύστασης εξεταστικών επιτροπών.

<sup>52</sup> Μ. Καλυβιώτου, *Κοινοβουλευτικός έλεγχος*, 2017, σελ. 51 επ.

<sup>53</sup> Σ. Βλαχόπουλος/Ξ. Κοντιάδης, *Εγχειρίδιο Συνταγματικού Δικαίου*, ό.π., σελ. 328-329.

<sup>54</sup> ΑΕΔ 9-10/2025.

<sup>55</sup> Χ. Τσιλιώτης, *Η ultravires οριστική απόφαση του ΑΕΔ για τους Σπαρτιάτες ή αλλιώς πώς ένα Ανώτατο Δικαστήριο υπερβαίνει τη δικαιοδοσία του*, Syntagma Watch, διαθέσιμο στο [link](#) (τελευταία πρόσβαση 10.12.2025).

<sup>56</sup> Άρθρο 119 ΚτΒ.

<sup>57</sup> Άρθρα 141-142 ΚτΒ.

<sup>58</sup> Άρθρο 151 ΚτΒ.

<sup>59</sup> Άρθρο 151Α ΚτΒ.

ρίας κατά του ΠτΔ<sup>60</sup>. Με τον τρόπο αυτό, ο Κανονισμός καταφέρνει να εξειδικεύει το Σύνταγμα εισάγοντας λεπτομερείς κανόνες που διευκολύνουν και συγκεκριμενοποιούν την εφαρμογή του ανώτερου ιεραρχικού κανόνα.

## 2. Ο ΚΑΝΟΝΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΒΟΥΛΗΣ ΩΣ ΖΩΝΤΑΝΟ ΕΡΓΑΛΕΙΟ ΕΞΕΙΔΙΚΕΥΣΗΣ ΤΟΥ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΟΣ

Οι διατάξεις του οργανωτικού συνταγματικού δικαίου, μέρος των οποίων ουσιαστικά εξειδικεύεται στον Κανονισμό εμφανίζουν μια «κλειστή δομή» σε σχέση με τη σημασιολογική τους υφή, σε αντίθεση με τις διατάξεις των δικαιωμάτων, που είναι περισσότερο δεκτικές σε επικαιροποίηση του νοήματος και δυναμική πρόσληψή τους<sup>61</sup>. Εντούτοις, τα παραδείγματα που ακολουθούν επιβεβαιώνουν ότι ο Κανονισμός της Βουλής λειτουργεί ως ζωντανό εργαλείο αναζωογόνησης του συνταγματικού νοήματος και επιβεβαιώνει τον χαρακτηρισμό του ως «κειμένου δυναμικού» που αποτυπώνει την εξέλιξη των κοινοβουλευτικών θεσμών και διαδικασιών<sup>62</sup>.

Πέρα από τη βασική λειτουργία του Κανονισμού της Βουλής ως διαχρονικού μέσου εξειδίκευσης των συνταγματικών κανόνων, διαπιστώνεται ότι διαδραματίζει καθοριστικό ρόλο στην εξέλιξη της συνταγματικής ερμηνείας. Συγκεκριμένα, ο Κανονισμός, ιδίως μέσω της αναθεώρησής του μπορεί να οδηγήσει σε προσαρμογή του νοήματός του, προς τον σκοπό της ενσωμάτωσης ή της ανατροπής κοινοβουλευτικής πρακτικής, αλλά, και την προσαρμογή στις κοινοβουλευτικές συνθήκες.

Ως κοινοβουλευτική πρακτική, νοείται, εν προκειμένω, μία πρακτική η οποία εκδηλώνεται από το νομοθετικό σώμα σε ζητήματα λειτουργίας του. Η κοινοβουλευτική πρακτική διαμορφώνεται σε περιπτώσεις που υφίσταται κενό ή ελλιπής ρύθμιση στο κείμενο του Συντάγματος ή του Κανονισμού<sup>63</sup>. Αντίστοιχα, οι κοινοβουλευτικές συνθήκες μπορούν να χαρακτηρισθούν ως ένα είδος κοινοβουλευτικής πρακτικής, ωστόσο, η διαφορά έγκειται στο γεγονός ότι, όχι μόνο καλύπτουν κενό, αλλά, το περιεχόμενό τους ενδέχεται να αντιβαίνει προς τον αντίστοιχο γραπτό κανόνα<sup>64</sup>. Προκειμένου να προσδιοριστεί η δυναμική λειτουργία του Κανονισμού σε σχέση με την κοινοβουλευτική πρακτική και τις κοινοβουλευτικές συνθήκες, επιλέγεται η ανάλυση δύο παραδειγμάτων.

Το πρώτο παράδειγμα αφορά την τροποποίηση του άρθρου 83 του Κανονισμού της Βουλής σχετικά με τη διαδικασία χορήγησης άδειας δίωξης βουλευτή, διάταξη που εξειδικεύει το άρθρο 62 του Συντάγματος. Στο ζήτημα αυτό είχε διαμορφωθεί επί δεκαετίες μια κοινοβουλευτική

<sup>60</sup> Άρθρο 159 ΚτΒ. Βλ. Γ. Γεραπετρίτη, «Η αναθεωρητική πορεία προς έναν έλλογο κοινοβουλευτισμό», σε: *Η καλή νομοθέτηση ως αναγκαία προϋπόθεση μίας δίκαιης και αποτελεσματικής λειτουργίας της πολιτείας*, 2018, σελ. 51-60, σελ. 53. Δεν πρέπει να παραλειφθεί πάντως να αναφερθεί ότι χρειάζεται περαιτέρω κωδικοποίηση των περιπτώσεων όπου απαιτείται ονομαστική ψηφοφορία.

<sup>61</sup> Γ. Καραβοκύρης, *Οι Συνταγματικοί σκοποί, Το δημόσιο δίκαιο σε λειτουργική στροφή*, e-book ελεύθερης πρόσβασης στο [epoliteia.gr](http://epoliteia.gr), 2024, σελ. 196.

<sup>62</sup> Γ. Μακροπούλου, *Η κοινοβουλευτική μειοψηφία*, ό.π., σελ. 594. Εξάλλου, όπως παρατηρεί ο Α. Βλαχογιάννης, *Για ένα ζωντανό Σύνταγμα*, ΕφημΔΔ, 2/2013, σελ. 286-296, σελ. 293: «Είναι βασικό καθήκον του νομοθέτη να μεριμνά για την «αναζωογόνηση» του Συντάγματος μέσα από τη δημιουργία κανόνων που ανταποκρίνονται στα νέα δεδομένα».

<sup>63</sup> Κ. Μαυριάς, *Κοινοβουλευτικό Δίκαιο*, ό.π., σελ. 311.

<sup>64</sup> Ibidem, σελ. 313.

πρακτική που προέτασσε τη βουλευτική ασυλία, με αποτέλεσμα η άρση του ακαταδίωκτου να απορρίπτεται σχεδόν συστηματικά<sup>65</sup>. Είναι ενδεικτικά τα στοιχεία που παραθέτει ο Καθηγητής Κ. Χρυσόγονος: από το 1974 έως το 2006 κατατέθηκαν 831 αιτήματα άρσης ασυλίας, από τα οποία έγιναν δεκτά μόλις τα 17, στο πλαίσιο «μιας κακώς εννοούμενης συναδελφικής αλληλεγγύης»<sup>66</sup>. Η πρακτική αυτή υιοθετήθηκε ακόμη και σε περιπτώσεις αδικημάτων που δεν συνδέονταν καθόλου με την άσκηση των βουλευτικών καθηκόντων<sup>67</sup>.

Η ερμηνευτική αυτή κατάχρηση του ακαταδίωκτου και η σχεδόν καθολική άρνηση άρσης της βουλευτικής ασυλίας<sup>68</sup> οδήγησε σε καταδίκες της Ελλάδας από το ΕΔΔΑ. Όπως είναι γνωστό, στις υποθέσεις *Τσαλκιτζής*<sup>69</sup> και *Συγγελίδης*<sup>70</sup>, η Ελλάδα καταδικάστηκε, καθώς το Δικαστήριο, εφαρμόζοντας την αρχή της αναλογικότητας, εξέτασε αν οι επίμαχες πράξεις των βουλευτών συνδέονταν *stricto sensu* με τα καθήκοντά τους ή όχι<sup>71</sup>. Σημαντικό είναι ότι οι αποφάσεις αυτές δεν έκριναν αντισυνταγματική ή αντίθετη προς την ΕΣΔΑ τη διάταξη για το βουλευτικό ακαταδίωκτο καθαυτή, αλλά, τον τρόπο εφαρμογής της από τη Βουλή<sup>72</sup>, ιδίως, τη συστηματική άρνηση άρσης της ασυλίας ανεξαρτήτως της φύσης του αποδιδόμενου αδικήματος.

Σε συμμόρφωση με τις παραπάνω αποφάσεις και με σκοπό την ανατροπή της παγιωμένης κοινοβουλευτικής πρακτικής, ακολούθησαν δύο διαδοχικές τροποποιήσεις του Κανονισμού της Βουλής. Πρώτα, το 2003, τροποποιήθηκε ο Κανονισμός ώστε η ψηφοφορία επί αιτημάτων άρσης ασυλίας να είναι κατά κανόνα φανερή όχι μυστική<sup>73</sup>. Στη συνέχεια, το 2010, πραγματοποιήθηκε νέα αναθεώρηση<sup>74</sup>, με την οποία ορίστηκε ότι η Επιτροπή Δεοντολογίας οφείλει να εξετάζει αν η αποδιδόμενη πράξη σχετίζεται με την πολιτική ή κοινοβουλευτική δραστηριότητα του βουλευτή ή αν η μήνυση ή έγκληση υποκρύπτει πολιτική σκοπιμότητα· σε αντίθετη περίπτωση εισηγείται την άρση της ασυλίας<sup>75</sup>.

<sup>65</sup> Α. Φωτιάδου, «Ελευθερία του κοινοβουλευτικού λόγου και βουλευτική ασυλία», σε: Ξ. Κοντιάδης/Φ. Σπυρόπουλος (επιμ.), *Το μέλλον του Ελληνικού Κοινοβουλίου*, 2011, σελ. 113-123, σελ. 118. Για την ανάγκη αναθεώρησης του άρθρου 62 βλ. και Γ. Καμίνη, «Βουλή: Η πρόκληση της αναβάθμισης», σε: *Τα εικοσάχρονα του Συντάγματος 1975, 1998*, σελ. 163-199, σελ. 196-197.

<sup>66</sup> Κ. Χρυσόγονος, *Συνταγματικό Δίκαιο*, ό.π., σελ. 576-577. Πρβλ. και Ι. Παραράς, «Το κατ' άρθρο 62 του Συντάγματος ακαταδίωκτο του βουλευτή υπό το πρίσμα του άρθρου 6 της ΕΣΔΑ», σε: *Το δημόσιο δίκαιο σε εξέλιξη: σύμμεικτα προς τιμήν του Καθηγητού Πέτρου Ι. Παραρά*, 2012, σελ. 781-790, σελ. 783.

<sup>67</sup> Ι. Βαρβιτσιώτης, *Η βουλευτική ασυλία: ελληνική και ευρωπαϊκή πραγματικότητα*, 2000, σελ. 19.

<sup>68</sup> Γ. Καραβοκύρης, «Άρθρο 62», σε: Φ. Σπυρόπουλος/Ξ. Κοντιάδης/Χ. Ανθόπουλος/Γ. Γεραπετρίτης (επιμ.), *Σύνταγμα, Κατ' άρθρο ερμηνεία*, 2017, σελ. 1081-1090, σελ. 1083.

<sup>69</sup> ΕΔΔΑ, *Τσαλκιτζής κατά Ελλάδας*, αρ. 11801/04, 16.11.2006· Π. Καποτάς, *Σχόλιο επί της Απόφασης ΕΔΔΑ 16.11.2006, Τσαλκιτζής κατά Ελλάδας*, ΕφημΔΔ 1/2007, σελ. 21-30.

<sup>70</sup> ΕΔΔΑ, *Συγγελίδης κατά Ελλάδας*, αρ. 24895/07, 11.02.2010· Γ. Καραβοκύρης, *Σχόλιο επί της Απόφασης ΕΔΔΑ 11.2.2010 Συγγελίδης κατά Ελλάδας*, ΕφημΔΔ 6/2010, σελ. 798-814.

<sup>71</sup> Ε. Βενιζέλος, *Μαθήματα*, ό.π., σελ. 493.

<sup>72</sup> Α. Φωτιάδου, «Ελευθερία του κοινοβουλευτικού λόγου», ό.π., σελ. 123.

<sup>73</sup> Άρθρο 83 παρ. 7 ΚτΒ, όπως τροποποιήθηκε στις 18.06.2003 (ΦΕΚ 161 Α' /26.06.2003).

<sup>74</sup> Άρθρο 83 παρ. 3 ΚτΒ, όπως τροποποιήθηκε στις 16.07.2010 (ΦΕΚ 139 Α' /10.08.2010).

<sup>75</sup> Β. Χρήστου, «Άρθρο 62», σε: Σ. Βλαχόπουλος/Ξ. Κοντιάδης/Γ. Τασόπουλος (επιμ.), *Σύνταγμα κατ' άρθρο ερμηνεία*, ό.π., αρ. 26, όπου αναφέρεται ότι σύμφωνα με το αυστριακό Σύνταγμα δεν απαιτείται άδεια, εάν η Βουλή προηγουμένως διαπιστώσει ότι η ενέργεια του βουλευτή προδήλως δεν σχετίζεται με την πολιτική του δραστηριότητα.

Με την τροποποίηση αυτή καθιερώθηκε πλέον ως κανόνας η άρση της βουλευτικής ασυλίας<sup>76</sup>. Έτσι, αφενός, ο Κανονισμός εναρμονίστηκε με τη νομολογία του ΕΔΔΑ και, αφετέρου, αποδυναμώθηκε η μέχρι τότε επικρατούσα κοινοβουλευτική πρακτική<sup>77</sup>, η οποία είχε οδηγήσει σε ελάχιστες μόνο περιπτώσεις άρσης της ασυλίας.

Πρόκειται, όπως έχει παρατηρηθεί<sup>78</sup> για μία περίπτωση έμπρακτης δυναμικής ερμηνείας του Συντάγματος, καθώς το Σύνταγμα υπό την ισχύουσα τότε διατύπωσή του δεν περιείχε περιορισμούς αναφορικά με τους λόγους που οδηγούν σε άρνηση της Βουλής προς άρση του ακαταδίωκτου. Το γεγονός αυτό της ύπαρξης ενός ερμηνευτικού χώρου που επιδεχόταν εξειδίκευση, οδήγησε τη Βουλή, μέσω διαδοχικών τροποποιήσεων του Κανονισμού της, να υιοθέτησε μία τελολογική ερμηνεία του Συντάγματος και δη σύμφωνη προς την ευρωπαϊκή νομολογία<sup>79</sup>, αλλά, και τη διασφάλιση της αρχής της αμερόληπτης κρίσης των βουλευτών και υποχρέωσης λογοδοσίας τους<sup>80</sup>. Μόνο αρκετά χρόνια αργότερα όμως, και συγκεκριμένα κατά την αναθεώρηση του 2019, ο εν λόγω κανόνας εισήχθη ρητώς και στο Σύνταγμα και πλέον ορίζεται ότι η σχετική άδεια δίδεται από τη Βουλή υποχρεωτικά εφόσον η αίτηση της εισαγγελικής αρχής αφορά αδίκημα, το οποίο δεν συνδέεται με την άσκηση των καθηκόντων ή την πολιτική δραστηριότητα του βουλευτή. Πλέον η διατύπωση στον Κανονισμό της Βουλής νοείται ως επεξηγηματική της διατύπωσης του Συντάγματος<sup>81</sup>, ενώ, η συγκεκριμένη διάταξη του Κανονισμού δεν αναθεωρήθηκε εκ νέου μετά την αναθεώρηση του Συντάγματος, καθώς ήταν ήδη πλήρης νοήματος.

Περαιτέρω, το δεύτερο παράδειγμα που αξίζει κατά την άποψή μας να αναφερθεί, αφορά την προσαρμογή του Κανονισμού στις κοινοβουλευτικές συνθήκες. Ειδικότερα, το άρθρο 70 του Συντάγματος, ορίζει, μετά την αναθεώρηση του 2001 στην παρ. 7 ότι «Ο Κανονισμός ορίζει τον τρόπο με τον οποίο μετέχουν στις ψηφοφορίες βουλευτές που βρίσκονται σε αποστολή της Βουλής ή της Κυβέρνησης στο εξωτερικό». Στη συνέχεια της αναθεώρησης αυτής, τέθηκε σε ισχύ κατόπιν τροποποίησης του Κανονισμού<sup>82</sup> το άρθρο 70Α, το οποίο δίνει τη δυνατότητα ψήφου εξ αποστάσεως όταν οι ψηφοφορίες είναι ονομαστικές καθώς και όταν απαιτείται ειδική πλειοψηφία για τη λήψη απόφασης, με αποστολή ή τηλεομοιοτυπία που φέρουν την υπογραφή του βουλευτή και αντίστοιχη μνεία του θέματος. Επίσης, με τον ίδιο τρόπο μετέχουν σε μυστικές ψηφοφορίες με σφραγισμένη επιστολή ή τηλεομοιοτυπία, η οποία απευθύνεται στον Πρόεδρο<sup>83</sup>. Με δύο νεότερες τροποποιήσεις του Κανονισμού της Βουλής προστέθηκαν οι περιπτώσεις εγκύων βουλευτών, για

<sup>76</sup> Γ. Καραβοκύρης, «Άρθρο 62», ό.π., σελ. 1089· Στ. Κουτσουμπίνης, *Η τροποποίηση του Θέρου 2010 του Κανονισμού της Βουλής*, ΘΠΔΔ 12/2010, σελ. 1366-1381, σελ. 1378.

<sup>77</sup> Β. Χρήστου, «Άρθρο 62», ό.π., αρ. 25.

<sup>78</sup> Σ. Βλαχόπουλος, *Η δυναμική ερμηνεία*, ό.π., σελ. 74-75.

<sup>79</sup> Ibidem, σελ. 75· Γ. Γεραπετρίτης, «Η αναθεωρητική πορεία προς έναν έλλογο κοινοβουλευτισμό», ό.π., σελ. 59-60.

<sup>80</sup> Γ. Γεραπετρίτης, *Σύνταγμα και Βουλή*, ό.π., σελ. 106.

<sup>81</sup> Κ. Μαυριάς, *Κοινοβουλευτικό Δίκαιο*, ό.π., σελ. 485-486. Σημειώνεται την ΙΗ' Κοινοβουλευτική Περίοδο (2019-2023) διαβιβάστηκαν στη Βουλή 77 βουλευτικές δικογραφίες και συζητήθηκαν οι 74. Από αυτές, οι 46 έγιναν δεκτές και οι 26 απορρίφθηκαν. Από τις λοιπές 3, οι 2 δεν συζητήθηκαν η μία επεστράφη, με απόφαση της Επιτροπής Κοινοβουλευτικής Δεοντολογίας στην Εισαγγελία του Αρείου Πάγου.

<sup>82</sup> Απόφαση της Ολομέλειας 6483/2001, [ΦΕΚ Α 284/18.12.2001](#).

<sup>83</sup> Πρβλ. και το άρθρο 70 παρ. 4 του ΚτΒ: «Η ψηφοφορία μπορεί να γίνει και με συστήματα σύγχρονης τεχνολογίας (ηλεκτρονικό σύστημα) και πάντοτε με τρόπο που θα διασφαλίζει το απόρρητο στις μυστικές ψηφοφορίες».

έναν μήνα πριν και μετά τον τοκετό, καθώς και οι περιπτώσεις βουλευτών που δεν μπορούν να μετέχουν με φυσική παρουσία στις συνεδριάσεις, λόγω λήψης μέτρων που αφορούν στην προστασία της δημόσιας υγείας<sup>84</sup>.

Στο σημείο αυτό, αξίζει να σταθούμε καθώς η τροποποίηση του Κανονισμού φαίνεται να βαίνει πέραν της γραμματικής ερμηνείας της συνταγματικής διάταξης του άρθρου 70 και της διατύπωσης περί αποκλειστική την αναφορά του Συντάγματος σε «βουλευτές που βρίσκονται σε αποστολή της Βουλής ή της Κυβέρνησης στο εξωτερικό».

Και οι δύο περιπτώσεις, μολονότι απομακρύνονται από το γράμμα της συνταγματικής διάταξης, επομένως, δεν μπορεί να γίνει λόγος για δυναμική ερμηνεία, καθώς αυτή προϋποθέτει τήρηση του γράμματος<sup>85</sup>, εντούτοις, μπορεί να θεωρηθεί ότι μέσω του Κανονισμού επιδιώκεται η εξελικτική ερμηνεία του Συντάγματος με έμφαση στην πραγμάτωση της αρχής της αντιπροσωπευτικότητας στο πλαίσιο του εκάστοτε υφιστάμενου συσχετισμού των πολιτικών δυνάμεων στη Βουλή<sup>86</sup>. Έτσι, η μεν πρώτη περίπτωση τροποποίησης του Κανονισμού αφορά συγκεκριμένο και περιορισμένο αριθμό ατόμων (γυναικών) και ανταποκρίνεται στη δυνατότητα διατήρησης του δικαιώματος ψήφου σε ένα διάστημα που είναι φυσικώς απομακρυσμένες από το Κοινοβούλιο. Η δεύτερη περίπτωση είναι αυτή που χρήζει μεγαλύτερης ανάλυσης καθώς φαίνεται η δυνατότητα ανταπόκρισης του Κανονισμού στην τήρηση μέτρων προφύλαξης της υγείας από τη διάδοση του κορονοϊού που λήφθηκαν στη Βουλή των Ελλήνων, αλλά και σε πλείστα νομοθετικά σώματα άλλων χωρών<sup>87</sup>.

Συναφώς, τέθηκε στο Επιστημονικό Συμβούλιο το ερώτημα, δεδομένων των περιορισμών προσέλευσης και παρουσίας των Βουλευτών στο Βουλευτήριο λόγω της πανδημίας Covid-19 και των συνακόλουθων περιορισμών, αν ενόψει της διατύπωσης του άρθρου 70 παρ. 7 του Συντάγματος (επιστολική ψήφος) είναι συμβατή με τη συνταγματική τάξη η αναλογική εφαρμογή της λεγόμενης επιστολικής ψήφου στις ονομαστικές ψηφοφορίες αντί της αυτοπρόσωπης προσέλευσης και των τριακοσίων Βουλευτών λόγω ακριβώς της ανάγκης αποφυγής συνωστισμού. Η Ολομέλεια του Επιστημονικού Συμβουλίου, αφού απάντησε θετικά στη δυνατότητα των Βουλευτών να μετέχουν κατά την περίοδο της πανδημίας στις ονομαστικές ψηφοφορίες παρατήρησε ότι τούτο «υπηρετεί λειτουργική ανάγκη αντίστοιχη με τις ρυθμιζόμενες στα άρθρα 70 παράγραφος 7 του Συντάγματος και 70Α του Κανονισμού. Ως εκ τούτου παρίσταται δικαιολογημένη και συμβατή με τη συνταγματική τάξη η θέσπιση στον Κανονισμό ρύθμισης ανάλογης με τις περιεχόμενες στο άρθρο 70Α και όσον αφορά την ερευνώμενη κατά το ερώτημα του Προέδρου της Βουλής περίπτωση ώστε και οι Βουλευτές οι οποίοι προς διαφύλαξη του μείζονος αγαθού της δημόσιας υγείας αποκλείονται προσωρινώς της φυσικής παρουσίας στη Βουλή, να μπορούν να συμμετέχουν στις ονομαστικές ψηφοφορίες με επιστολική ψήφο και έτσι να συμπράττουν στο επιτελούμενο στη Βουλή έργο διά της υπηρετήσης όπως ακριβώς του σκοπού της ανάδειξης τους στο βουλευτικό αξίωμα»<sup>88</sup>. Με τον τρόπο αυτό, το

<sup>84</sup> Άρθρο 70Α εδ. β' ΚτΒ.

<sup>85</sup> Σ. Βλαχόπουλος, *Η δυναμική ερμηνεία*, ό.π., σελ. 75.

<sup>86</sup> Υπό την προϋπόθεση της διασφάλισης της εγκυρότητάς της, όπως επισημαίνεται και σε Ν. Πολίτη, «[Άρθρο 70](#)», σε: Σ. Βλαχόπουλος/Ξ. Κοντιάδης/Γ. Τασόπουλος (επιμ.), *Σύνταγμα κατ' άρθρο ερμηνεία*, ό.π., αρ. 42.

<sup>87</sup> Κ. Μαυριάς, *Κοινοβουλευτικό Δίκαιο*, ό.π., σελ. 313.

<sup>88</sup> Γνωμοδότηση της 24.09.2020, όπως αναφέρεται στην Ομιλία του Προέδρου της Βουλής Κ. Τασούλα στην Ολομέ-

Επιστημονικό Συμβούλιο συνέβαλε στην εξέλιξη της ερμηνείας του Συντάγματος, καθώς κατέληξε στη σύλληψη δυνατότητα προσφυγής στην επιστολική ψήφο μέσω ειδικής πρόβλεψης στον Κανονισμό της Βουλής αντίστοιχα με όσα προβλέπονται στο άρθρο 70 παρ. 7 του Συντάγματος ώστε να διασφαλίζεται η τήρηση της αρχής της αντιπροσωπευσης και η εξασφάλιση του δικαιώματος ψήφου σε καιρό πανδημίας, κατά τον οποίο υφίστανται πολλοί περιορισμοί φυσικής παρουσίας και υποχρέωση τήρησης αποστάσεων<sup>89</sup>.

## II. Η ΕΛΛΕΙΜΜΑΤΙΚΗ ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΟΥ ΚΑΝΟΝΙΣΜΟΥ ΤΗΣ ΒΟΥΛΗΣ ΣΤΗΝ ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΤΟΥ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΟΣ

Η επίδραση του Κανονισμού της Βουλής στην ερμηνεία του Συντάγματος δεν είναι μόνο θετική. Πέρα από την εξειδίκευση των συνταγματικών διατάξεων παρατηρείται ενίοτε και μία αρνητική λειτουργία του Κανονισμού. Το γεγονός αυτό ενδέχεται να οδηγήσει, να επιτείνει ή και να παγιώσει μία αρνητική κοινοβουλευτική πρακτική. Περαιτέρω, ο Κανονισμός ως βασική πηγή του κοινοβουλευτικού δικαίου μπορεί να οδηγήσει, σε περίπτωση ελλειμματικής λειτουργίας του σε αποδυνάμωση του ίδιου του αντιπροσωπευτικού σώματος<sup>90</sup>. Ευρύτερα δε, όπως έχει παρατηρηθεί, ένας Κανονισμός, ο οποίος παρουσιάζει ελλείψεις ή είναι αντίθετος με το Σύνταγμα, ενδέχεται να έχει ως αποτέλεσμα να δυσχεραίνεται ή να νοθεύεται η ομαλή λειτουργία του πολιτεύματος<sup>91</sup>.

Η αρνητική λειτουργία του Κανονισμού της Βουλής επιτείνεται φυσικά εκ του γεγονότος ότι, όπως είναι ευρέως γνωστό, δεν υφίσταται δικαστικός έλεγχος σε ό,τι αφορά τα εσωτερικά ζητήματα του αντιπροσωπευτικού σώματος.

Ο δικαστικός έλεγχος, με διάφορες διαβαθμίσεις, υιοθετείται από ικανό αριθμό κρατών, και εκκινεί από την παραδοχή ότι η εξάρτηση του Κανονισμού της Βουλής από τον υπέρτατο κανόνα καθιστά απαραίτητο να διασφαλιστεί ότι τα συνταγματικά όργανα, ιδίως οι κυβερνήσεις και τα κοινοβούλια, δεν παρεκκλίνουν από το πλαίσιο των αρχών και των κανόνων εντός του οποίου υποτίθεται ότι λειτουργούν<sup>92</sup>. Στη θέση αυτή αντιπαραβάλλεται η θέση της ελληνικής έννομης τάξης βάσει της οποίας ο έλεγχος δεν είναι επιτρεπτός, καθώς το περιεχόμενο του Κανονισμού ως αναγόμενου στα εσωτερικά του αντιπροσωπευτικού σώματος εκφράζει τη θεσμική αυτονομία<sup>93</sup>. Έτσι, ο Κανονισμός παραμένει καταρχήν ανέλεγκτος δικαστικά ως προς το περιεχόμενό του και εφαρμόζεται, ακόμη και όταν αποδίδει με συγκεκριμένο τρόπο το συνταγματικό νόημα (Α), ή όταν αποδίδει ατελώς (Β).

λεια, Περίοδος ΙΗ', Σύνοδος Β', Συνεδρίαση ΡΙΔ', 14.04.2021.

<sup>89</sup> Βλ. Σ. Μηναιίδη, *Η λειτουργία της Βουλής την περίοδο της πανδημίας COVID-19*, 2023, σελ. 145-148.

<sup>90</sup> Δ. Τσάτσος, *Συνταγματικό Δίκαιο Α'*, ό.π., σελ. 388-389.

<sup>91</sup> Στ. Κουτσομπίνας, «Σύνταγμα και Κανονισμός της Βουλής», ό.π., σελ. 283-284.

<sup>92</sup> G. Tusseau, *Contentieux constitutionnel comparé*, LGDJ 2021, σελ. 799-800. Χαρακτηριστικό είναι ότι στη Γαλλία το θεμέλιο του δικαστικού ελέγχου αναζητείται πρώτα σε εθιμική βάση και ειδικότερα στην αρμοδιότητα του Προέδρου της Βουλής να μεριμνά για την τήρηση του Κανονισμού Ε. Pierre, *Traité de Droit politique*, 4η έκδ., 1915, σελ. 496 επ.

<sup>93</sup> G. Tusseau, *Contentieux constitutionnel*, ό.π., σελ. 803· και παραδείγματα χωρών που επιλέγουν το ένα ή το άλλο σύστημα βλ. για το θέμα αυτό Β. Βολουδάκη, *Ο Κανονισμός της Βουλής*, ό.π., σελ. σελ. 42-44.

## 1. Η ΣΥΓΚΕΧΥΜΕΝΗ ΑΠΟΔΟΣΗ ΤΟΥ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΚΟΥ ΝΟΗΜΑΤΟΣ

Στη συγκεκριμένη ενότητα εξετάζονται οι περιπτώσεις αυτές, όπου ο Κανονισμός δεν αποδίδει με σαφήνεια τη βούληση του συντακτικού νομοθέτη ή όπου η εξειδίκευση του νοήματος του Συντάγματος συντελείται με τέτοιο τρόπο από τον Κανονισμό ώστε να οδηγεί σε ερμηνευτικά κενά, ασυνέχειες μεταξύ του συνταγματικού νοήματος και του νοήματος του Κανονισμού ή ακόμη και στη δημιουργία μίας αρνητικής κοινοβουλευτικής πρακτική, υπό την έννοια ότι δεν πραγματώνει, αντιθέτως, αλλοιώνει τους συνταγματικούς κανόνες. Η αρνητική αυτή λειτουργία του Κανονισμού εντοπίζεται σε διαφορετικά πεδία της ρυθμιστικής του ύλης.

Καταρχάς, εστιάζουμε στο άρθρο 74 παρ. 5 του Συντάγματος, το οποίο περιέχει ειδικότερους κανόνες αναφορικά με την κοινοβουλευτική διαδικασία ψήφησης και ειδικότερα: απαγόρευση παρεμβολής άσχετων διατάξεων σε νόμο, απαγόρευση παρεμβολής άσχετων τροπολογιών και συγκεκριμένο χρονικό πλαίσιο υποβολής τροπολογιών<sup>94</sup>. Οι συνταγματικές αυτές διατάξεις κοινοβουλευτικής ύλης έχουν ορισμένα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά στα οποία αξίζει να σταθούμε. Πρώτον, η μη τήρησή τους, είναι δικαστικώς ανέλεγκτη<sup>95</sup>. Δεύτερον, ρητώς το Σύνταγμα απονέμει την αρμοδιότητα άρσης σχετικής αμφισβήτησης στη Βουλή<sup>96</sup>. Τρίτον, πρόκειται για τις διατάξεις εκείνες που διαπιστώνεται συστηματικά η παραβίασή τους<sup>97</sup>. Συγκεκριμένα, πολύ συχνά τα νομοσχέδια εμφανίζουν έλλειψη συνοχής, είτε λόγω ετερόκλητων και εκπρόθεσμων τροπολογιών που εισάγονται στο νομοσχέδιο<sup>98</sup>, είτε λόγω κατάθεσης και ψήφησης πολυνομοσχεδίων με ετερόκλητες διατάξεις<sup>99</sup>.

<sup>94</sup> Βλ. αναλυτικά επί του θέματος Κ. Μαυριά, *Κοινοβουλευτικό Δίκαιο*, ό.π., σελ. 330 επ.

<sup>95</sup> Σύμφωνα με τον Ν. Παπαντωνίου, *Η αντισυνταγματική παρεμβολή άσχετων διατάξεων σε νόμο*, ΝοΒ 1990, σελ. 214-224, σελ. 217 όπου αναφέρει σχετικά με τη διάταξη του άρθρου 74 παρ. 5 εδ. γ ότι «το Σύνταγμα του 1975 προσέδωσε την ισχύ συνταγματικού κανόνα στην άποψη που είχε επικρατήσει στη νομολογία των Ανώτατων Δικαστηρίων, ότι η κρίση για το αν διάταξη είναι ή όχι άσχετη με το κύριο αντικείμενο του νόμου, ανήκει στη Βουλή. Το Σύνταγμα αποδέχτηκε δηλαδή το “δικαστικό αυτοπεριορισμό”, που είχε επικρατήσει στην ελληνική νομολογία». Βλ. Γ. Δελλή, *Τα δεινά της καλής νομοθέτησης: συνταγματική διάσταση και νομολογιακή αντιμετώπιση*, ΝοΒ 2017, σελ. 1-9, ιδίως σελ. 5 και την εκεί παρατιθέμενη νομολογία βάσει της οποίας δεν ελέγχεται δικαστικά αν μία διάταξη έχει περιληφθεί σε άσχετο νομοσχέδιο.

<sup>96</sup> Άρθρο 74 παρ. 5 εδ. έκτο. Βλ. Β. Σκουρή/Ε. Βενιζέλο, *Δικαστικός έλεγχος της συνταγματικότητας των νόμων* 1985, σελ. 86.

<sup>97</sup> Βλ. σχετικά, Γ. Τασόπουλο, «Ο ρόλος των οργάνων ελέγχου της βουλής στη νομοπαραγωγική διαδικασία», σε: *Η καλή νομοθέτηση ως αναγκαία προϋπόθεση*, ό.π., σελ. 37-49, σελ. 45· και Η. Μικρουλέα, «Το άρθρο 74 του Συντάγματος και τα interna corporis της Βουλής Το ανεφάρμοστο σύνταγμα, διατήρηση κατάργηση ή αναθεώρηση», σε: Β. Τζέμος/Μ.-Η. Πραβίτα, *Συνταγματική αναθεώρηση*, 2015, σελ. 33-43, σελ. 35.

<sup>98</sup> Τα παραδείγματα είναι πολλά, βλ. ενδεικτικά κατάθεση πάνω από 150 τροπολογιών το διάστημα 5-19.03.2012 και, σχετικά Γ. Γεραπετρίτη, *Σύνταγμα και Βουλή*, ό.π., σελ. 223 υποσημ. 774· καθώς και στοιχεία που παρατίθενται από Π. Μαντζούφα, *Καλή Νομοθέτηση και Κράτος Δικαίου*, 2019, σελ. 188, για τα έτη 2015-2018 (κατάθεση 501 υπουργικών και 607 βουλευτικών τροπολογιών)· και στοιχεία σε Ν. Ζέρβα, *Κατάθεση ετερογενών τροπολογιών σε υπό συζήτηση νομοσχέδια: ένας συνήθης τρόπος παραβίασης του γράμματος και του πνεύματος του Συντάγματος*, ΤοΣ 1/2017, σελ. 205-230, σελ. 207 επ.

<sup>99</sup> Γ. Γεραπετρίτης, *Σύνταγμα και Βουλή*, ό.π., σελ. 222-223. Βλ. και Αλ. Βαμβέτσο, *Τρία αμφιλεγόμενα συνταγματικά ζητήματα: I Η παρεμβολή άσχετων διατάξεων εις νόμον II Ο δικαστικός έλεγχος του επείγοντος χαρακτήρος των νομοθετικών διαταγμάτων III Περί της ισχύος νόμου επιβάλλοντος φορολογίαν αναδρομικώς*, ΕΔΔΔΔ 1963, σελ. 337-352, σελ. 342, όπου χαρακτηρίζει τους νόμους που περιέχουν «πλείονας εξ ίσου κυρίας διατάξεις» ως νόμους «κοκτέιλ» ή νόμους «κουρελούδες» διευκρινίζοντας ότι «έτσι ονομάζουν εις τας επαρχίας καλύμματα συρραπτόμενα από κουρέλια διαφόρων

Ο Κανονισμός της Βουλής επιτείνει, θα μπορούσε να υποστηρίξει κανείς, την αρνητική κοινοβουλευτική πρακτική της συστηματικής παραβίασης των σχετικών κανόνων<sup>100</sup>. Προς επίρρωση της παραπάνω θέσης αναφέρεται η διάταξη του άρθρου 85 παρ. 2 του Κανονισμού: «*Τα νομοσχέδια και οι προτάσεις νόμων δεν πρέπει να περιέχουν διατάξεις άσχετες προς το κύριο αντικείμενό τους*». Η διάταξη αυτή σαφώς δεν αποδίδει την αντίστοιχη συνταγματική διάταξη του άρθρου 74 παρ. 5 σύμφωνα με την οποία «*Νομοσχέδιο ή πρόταση νόμου που περιέχει διατάξεις άσχετες με το κύριο αντικείμενό τους δεν εισάγεται για συζήτηση*». Στην επιτακτική συνταγματική διάταξη απαντά μια ελλιπής διάταξη του Κανονισμού<sup>101</sup>, σε προφανή δυσαρμονία της συνταγματικά προβλεπόμενης ενότητας του νόμου<sup>102</sup>. Μάλιστα, είναι χαρακτηριστικό ότι αυτή η ελλιπής διάταξη του Κανονισμού παρέμεινε αναλλοίωτη, τόσο μετά την αναθεώρηση του Συντάγματος του 2001, η οποία οδήγησε σε αντίστοιχη τροποποίηση άλλων διατάξεων του Κανονισμού, όσο και μετά από επιγενόμενες τροποποιήσεις του συγκεκριμένου άρθρου Κανονισμού<sup>103</sup>.

Αντίστοιχα για τις περιπτώσεις άσχετων τροπολογιών, ενώ, το Σύνταγμα ρητώς αναφέρει ότι δεν εισάγονται προς συζήτηση, ο Κανονισμός της Βουλής δεν επαναλαμβάνει τη συνταγματική ρύθμιση στο πλαίσιο των διατάξεων του, αντιθέτως, ρυθμίζει μόνο την περίπτωση αμφισβήτησης<sup>104</sup> και διαλαμβάνει ότι αμφισβητήσεις κατά το άρθρο 74 παρ. 5 εδ. γ' του Συντάγματος αναφορικά με το αν τροπολογία<sup>105</sup> σχετίζεται με το κύριο αντικείμενο του νομοσχεδίου ή της πρότασης νόμου, υποβάλλονται από τον αρμόδιο Υπουργό ή γραπτώς από το 1/10 του συνολικού αριθμού των Βουλευτών, διαδικασία σπανίως αξιοποιήσιμη, και πάντως, με δεδομένη την έκβαση της λόγω των κοινοβουλευτικών συσχετισμών<sup>106</sup>.

Προφανώς, οι πλείστες παραβιάσεις στη νομοθετική διαδικασία δεν αποδίδονται αποκλειστικά

υφασμάτων»· Γ. Γεραπετρίτη, «Άρθρο 74 παρ. 2-6», σε: Φ. Σπυρόπουλος/Ξ. Κοντιάδης/Χ. Ανθόπουλος/Γ. Γεραπετρίτης, *Σύνταγμα*, ό.π., σελ. 1177-1186, σελ. 1182: «*Το άρθ. 74 παρ. 5 εδ. β' Σ είναι ο συνταγματικός τύπος που έχει υποστεί στην ελληνική συνταγματική ιστορία τις περισσότερες και πιο προφανείς παραβιάσεις έχοντας κατ' ουσίαν αδρανήσει*»· Σ. Βλαχόπουλο, «Οι διαδικασίες προπαρασκευής, ψήφισης και παρακολούθησης της υλοποίησης των νόμων κατά το Σύνταγμα και τον Κανονισμό της Βουλής – Βασικά χαρακτηριστικά και ελλείμματα», σε: *Η καλή νομοθέτηση ως αναγκαία προϋπόθεση*, ό.π., σελ. 27-36, σελ. 28.

<sup>100</sup> Για την παραβίαση βλ. και Γ. Καμίνη, «Βουλή», ό.π., σελ. 178.

<sup>101</sup> Το άρθρο 74 παρ. 5 του Συντάγματος είναι πιο επιτακτικό σε σχέση με το 85 παρ. 2 του Κανονισμού της Βουλής, όπως παρατηρεί και ο Γ. Γεραπετρίτης, *Σύνταγμα και Βουλή*, ό.π., σελ. 183.

<sup>102</sup> Π. Μαντζούφας, *Καλή Νομοθέτηση*, ό.π. σελ. 183· Π. Παραράς, *Σύνταγμα 1975*, ό.π., άρθρο 74, σελ. 394-409, σελ. 407.

<sup>103</sup> Το άρθρο 85 του ΚτΒ έχει τροποποιηθεί με τις αποφάσεις της Ολομέλειας 6933/4926/2008, ΦΕΚ Α' 126/02.07.2008, 4419/3369, ΦΕΚ Α' 66/04.05.2009 και 5131/3607/2020, ΦΕΚ Α' 81/10.04.2020.

<sup>104</sup> Άρθρο 101 παρ. 6 ΚτΒ.

<sup>105</sup> Διαφορετικό είναι το ζήτημα της τριήμερης κατάθεσης που σε κάθε περίπτωση ορθώς κατά την άποψή μας ρυθμίζεται από τον Κανονισμό ευθυγραμμιζόμενο με την αντίστοιχη συνταγματική διάταξη περί τριήμερης προθεσμίας μολονότι υπάρχουν οι δυο συνταγματικές ρυθμίσεις που είναι σε ευθεία αντίθεση. Κ. Μαυριάς, *Συνταγματικό Δίκαιο*, ό.π., σελ. 614-615· Στ. Κουτσουμπίνης, «Η λειτουργία της Βουλής μετά την αναθεώρηση», σε: Δ. Τσάτσος/Ε. Βενιζέλος/Ξ. Κοντιάδης (επιμ.), *Το νέο Σύνταγμα*, 2001, σελ. 253-261, σελ. 260· Κ. Μουρτοπάλλας, *Η τροπολογία κατά το Σύνταγμα και τον Κανονισμό της Βουλής (μέρος Α')*, Syntagma Watch, διαθέσιμο στο [link](#) (τελευταία πρόσβαση 10.12.2025).

<sup>106</sup> Ν. Παπασπύρου, «[Άρθρο 74](#)», σε: Σ. Βλαχόπουλος/Ξ. Κοντιάδης/Γ. Τασόπουλος (επιμ.), *Σύνταγμα κατ' άρθρο ερμηνεία*, ό.π., αρ. 23.

στις ερμηνευτικές ασάφειες του Κανονισμού. Εντούτοις, η ελλιπής αποτύπωση του συνταγματικού νοήματος στον Κανονισμό, σε συνδυασμό με την απουσία δικαστικού ελέγχου, επιτρέπει στην αρνητική κοινοβουλευτική πρακτική να παγιώνεται<sup>107</sup>.

Μη αποδίδουσα το συνταγματικό νόημα και το πνεύμα των συνταγματικών διατάξεων μπορεί να θεωρηθεί και η διάταξη 140 παρ. 5 του Κανονισμού της Βουλής σχετικά με τις προτάσεις προς εκλογή Προέδρου της Δημοκρατίας, οι οποίες, σύμφωνα με τον Κανονισμό, μπορούν να γίνουν μόνο από τις Κοινοβουλευτικές ομάδες<sup>108</sup>. Ένας τέτοιος περιορισμός δεν προβλέπεται από το Σύνταγμα, δεν φαίνεται να εξυπηρετεί την εξειδίκευση της διάταξης του άρθρου 32 περί εκλογής Προέδρου της Δημοκρατίας και σίγουρα δεν φαίνεται να είναι σύμφωνος με την αντιπροσωπευτική αρχή. Ως εκ τούτου έχει επικριθεί. Μολονότι δε και εδώ, πρόκειται για ανέλεγκτη ως προς το περιεχόμενό της διάταξη, αντίθετη πρακτική, αντιβαίνουσα στο γράμμα του Κανονισμού αλλά σύμφωνη με το πνεύμα του Συντάγματος, είναι σύννομη και συνταγματικώς ενδεδειγμένη<sup>109</sup>.

Τέλος, διακρίνουμε μία περίπτωση, όπου ο Κανονισμός εισάγει μία επιπλέον προϋπόθεση στην εκ του Συντάγματος οριζόμενη διαδικασία. Πρόκειται για την περίπτωση κατά την οποία η Βουλή καλείται να διαπιστώσει την αδυναμία του Προέδρου της Δημοκρατίας να ασκήσει τα καθήκοντά του, σύμφωνα με το άρθρο 34 παρ. 2 του Συντάγματος και 151 του Κανονισμού της Βουλής. Στην ανωτέρω συνταγματική διάταξη, δεν γίνεται πουθενά λόγος για μυστική συνεδρίαση προς λήψη απόφασης. Μάλιστα, σύμφωνα με τη σχετική συνταγματική διάταξη, του άρθρου 66 η Βουλή μπορεί «να διασκεφθεί σε μυστική συνεδρίαση, ύστερα από αίτηση της Κυβέρνησης ή δεκαπέντε βουλευτών, αν το αποφασίσει η πλειοψηφία σε μυστική συνεδρίαση»<sup>110</sup>. Πρόκειται, επομένως, για μία περίπτωση που αποφασίζεται *ad hoc* και σίγουρα ο συνταγματικά επιβαλλόμενος κανόνας είναι η δημόσια συνεδρίαση ως κανόνα συμβατού με τις αρχές της αντιπροσώπευσης και της διαφανούς λειτουργίας της Βουλής<sup>111</sup>, οι οποίες προφανώς μπορεί να καμφθούν αν η ίδια η Βουλή, αποφασίσει για συγκεκριμένο ζήτημα ότι αυτό χρήζει μυστικής συζήτησης. Κατά συνέπεια, δεν δικαιολογείται η συγκεκριμένη θέση του Κανονισμού της Βουλής<sup>112</sup>.

## 2. Η ΑΝΕΠΑΡΚΗΣ ΑΠΟΔΟΣΗ ΤΟΥ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΚΟΥ ΝΟΗΜΑΤΟΣ

Πέρα από τις ερμηνευτικές ασάφειες που παρουσιάζει, υπάρχουν και σημεία, όπου ο Κανονισμός

<sup>107</sup> Σ. Βλαχόπουλος, «Οι διαδικασίες προπαρασκευής, ψήφισης και παρακολούθησης», ό.π., σελ. 32-33.

<sup>108</sup> Στ. Κουτσουμπίνας, «Σύνταγμα και Κανονισμός της Βουλής», ό.π., σελ. 293-294.

<sup>109</sup> Ξ. Κοντιάδης, «[Άρθρο 32](#)», σε: Σ. Βλαχόπουλος/Ξ. Κοντιάδης/Γ. Τασόπουλος (επιμ.), *Σύνταγμα κατ' άρθρο ερμηνεία*, ό.π., αρ. 5· Φ. Σπυρόπουλος, *Συνταγματικό Δίκαιο*, ό.π., σελ. 327· Δ. Τσάτσος, *Συνταγματικό Δίκαιο, Τόμος Β'*, e-book ελεύθερης πρόσβασης στο [epoliteia.gr](http://epoliteia.gr), 2022, σελ. 329, (τελευταία πρόσβαση 10.12.2025)· Κ. Χρυσόγονος, *Συνταγματικό Δίκαιο*, ό.π., σελ. 691.

<sup>110</sup> Π. Παραράς, *Η αρχή της δημοσιότητας και η κυβερνητική παρουσία στη Βουλή. Ερμηνεία του άρ. 66 Συντάγματος*, ΤοΣ 4/1982 σελ. 463-506.

<sup>111</sup> Ν. Παπασπύρου, «[Άρθρο 66](#)», σε: Σ. Βλαχόπουλος/Ξ. Κοντιάδης/Γ. Τασόπουλος (επιμ.), *Σύνταγμα κατ' άρθρο ερμηνεία*, ό.π., αρ. 9-11· Γ. Γεραπετρίτης, *Σύνταγμα και Βουλή*, ό.π., σελ. 101, όπου αναφέρεται στην αρχή της διαφάνειας σε σχέση με τη δημοσιότητα των συνεδριάσεων.

<sup>112</sup> Φ. Σπυρόπουλος, *Συνταγματικό Δίκαιο*, ό.π., σελ. 252. Σε συναφές πλαίσιο, να σημειωθεί ότι ως την αναθεώρηση της διάταξης το 2010, το άρθρο 34 παρ. 7 του ΚτΒ έθετε ως κανόνα τις μυστικές και όχι δημόσιες συνεδριάσεις των υποεπιτροπών.

της Βουλής, είτε σιωπά, είτε δεν αποτυπώνει πλήρως το συνταγματικό νόημα, γεγονός που περιορίζει την αξία του ως εργαλείου για την ερμηνεία του Συντάγματος. Τα παραδείγματα που αναλύονται εν προκειμένω αφορούν την εξειδίκευση των μέσων κοινοβουλευτικού ελέγχου, αλλά, και την κατοχύρωση δικαιωμάτων της μειοψηφίας. Πρόκειται για δύο πεδία, που, όπως θα εξηγηθεί στη συνέχεια, ο Κανονισμός φαίνεται πως λειτουργεί ατελώς.

Αναφορικά με το πρώτο ζήτημα, αυτό του κοινοβουλευτικού ελέγχου, εστιάζουμε στο ζήτημα της δυνατότητας σύστασης εξεταστικής επιτροπής από τη μειοψηφία, όπως έχει εισαχθεί στο Σύνταγμα με την αναθεώρηση του 2019. Η συνταγματική διάταξη, όπως ίσχυε πριν την αναθεώρησή της το 2019, αλλά, και, αντίστοιχα, η διατύπωση του Κανονισμού της Βουλής είχαν αποτελέσει αντικείμενο εκτενούς ανάλυσης<sup>113</sup>. Πριν την αναθεώρηση, η συνταγματική διάταξη της παρ. 2 του άρθρου 68 του Συντάγματος όριζε ότι η Βουλή συνιστά από τα μέλη της εξεταστικές επιτροπές, με απόφασή της που λαμβάνεται με πλειοψηφία των δύο πέμπτων του συνόλου των βουλευτών. Η ύπαρξη των λέξεων «πλειοψηφία» και «δύο πέμπτα του συνόλου» στο ίδιο εδάφιο δημιούργησε, όπως ήταν λογικό, λόγω της συγκεκριμένης αριθμητικής προϋπόθεσης, ερμηνευτική ασάφεια<sup>114</sup>. Το ζήτημα έταμε ο Κανονισμός διαλαμβάνοντας στο άρθρο 144 παρ. 5 ότι η εξεταστική επιτροπή συνιστάται με την απόλυτη πλειοψηφία των παρόντων, η οποία δεν μπορεί να είναι κατώτερη από τα δύο πέμπτα (2/5) του όλου αριθμού των Βουλευτών. Με τον τρόπο αυτό, ο Κανονισμός έλαβε σαφή θέση αποδεχόμενος ότι σε κάθε περίπτωση οι θετικές ψήφοι, προς σύσταση της εξεταστικής επιτροπής θα πρέπει να είναι περισσότερες από τις αρνητικές<sup>115</sup>.

Το ζήτημα της σύστασης εξεταστικών επιτροπών, ως ζήτημα συνταγματικής εφαρμογής, μη υποκείμενο σε δικαστικό έλεγχο, έγινε αντικείμενο επιστημονικής ερμηνείας. Στον επιστημονικό διάλογο, ξεχώρισαν δύο απόψεις. Αφενός, η άποψη η οποία στηρίχθηκε στη γραμματική και ιστορική ερμηνεία<sup>116</sup>, και, επομένως, κατέληξε στο συμπέρασμα ότι για τη σύσταση της εξεταστικής επιτροπής χρειάζεται σε κάθε περίπτωση πλειοψηφία άρα ήταν συνταγματικώς ευθυγραμμισμένα τα διαλαμβανόμενα στην ανωτέρω διάταξη του Κανονισμού και, αφετέρου, η άποψη η οποία στηρίχθηκε σε τελεολογική ερμηνεία της συνταγματικής διάταξης και κατέληξε στο συμπέρασμα ότι πρόκειται για ένα μέσο κοινοβουλευτικού ελέγχου ασκούμενου διά της μειοψηφίας<sup>117</sup> και,

<sup>113</sup> Βλ. Δημοσιευμένες γνωμοδοτήσεις για το θέμα ΤοΣ 1988, σελ. 36-101 των Καθηγητών Φ. Βεγλερή (σελ. 36-50)· Γ. Κασιμάτη (σελ. 50-62)· Δ. Κόρσου (σελ. 62-66)· Α. Μάνεση (σελ. 66-69)· Κ. Μαυριά (σελ. 70-78)· Γ. Παπαδημητρίου (σελ. 78-81)· Α. Ράικου (σελ. 81-87)· Β. Σκουρή (σελ. 87-98)· Δ. Τσάτσου (σελ. 99-101), καθώς επίσης και την άποψη των Φ. Σπυρόπουλου, *Η σύσταση των εξεταστικών επιτροπών της Βουλής*, ΤοΣ 3/1997, σελ. 535-541 και Π. Φουντεδάκη, *Οι προϋποθέσεις σύστασης εξεταστικής επιτροπής*, ό.π. Επί του θέματος βλ. αναλυτικά Μ. Καλυβιώτου, «Άρθρο 68», σε: Φ. Σπυρόπουλος/Ξ. Κοντιάδης/Χ. Ανθόπουλος/Γ. Γεραπετρίτης, *Σύνταγμα*, ό.π., σελ. 1130-1139, σελ. 1133-1134.

<sup>114</sup> Γνωμοδότηση Τσάτσου, ό.π., σελ. 99.

<sup>115</sup> Όπως μάλιστα υποστηρίχθηκε συναφώς η ερμηνεία που δόθηκε πρέπει να θεωρηθεί ορθή καθώς η πλειοψηφία που τίθεται είναι όχι μόνο νοπή, αλλά, και επαυξημένη σε σχέση με τον βασικό κανόνα του άρθρου 67. Ν. Παπασπύρου, «[Άρθρο 68](#)», σε: Σ. Βλαχόπουλος/Ξ. Κοντιάδης/Γ. Τασόπουλος (επιμ.), *Σύνταγμα κατ' άρθρο ερμηνεία*, ό.π., αρ. 13.

<sup>116</sup> Φ. Σπυρόπουλος, *Η σύσταση των εξεταστικών επιτροπών*, ό.π., σελ. 535-541· καθώς και γνωμοδοτήσεις Κ. Μαυριά, ό.π., και Γ. Κασιμάτη, ό. π. Βλ. και Κ. Μαυριά, *Κοινοβουλευτικό Δίκαιο*, ό.π., σελ. 804: «δεν ετίθετο επομένως ζήτημα αυθεντικής ερμηνείας, αλλά αναζήτησης του αληθούς νοήματος της παρ. 2 εδ. α' του άρθρου 68 του Συντάγματος, το οποίο απέδωσε ο Κανονισμός της Βουλής».

<sup>117</sup> Π. Φουντεδάκη, *Οι προϋποθέσεις σύστασης εξεταστικής επιτροπής*, ό.π.· και γνωμοδοτήσεις Φ. Βεγλερή· Δ. Κόρσου·

επομένως, η εξεταστική επιτροπή μπορεί να συσταθεί ακόμη και αν οι ψήφοι που καταψηφίζουν είναι περισσότερες και επομένως, θα έπρεπε η εν λόγω διάταξη του Κανονισμού να παραμεριστεί.

Εξέλιξη στο θέμα αυτό σημειώθηκε κατά τη συνταγματική αναθεώρηση του 2019<sup>118</sup>, με την οποία προστέθηκε ένα νέο εδάφιο στην παρ. 2 του άρθρου 68 σύμφωνα με το οποίο ρητώς ορίζεται η δυνατότητα σύστασης δύο εξεταστικών επιτροπών ανά κοινοβουλευτική περίοδο, εφόσον η σχετική πρόταση δέκα τουλάχιστον βουλευτών υπερψηφισθεί από τα δύο πέμπτα του συνόλου των βουλευτών, ανεξαρτήτως πλειοψηφίας. Καθίσταται, έτσι, σαφές ότι υφίσταται ένα δικαίωμα σύστασης των εξεταστικών επιτροπών απονεμόμενο στην κοινοβουλευτική μειοψηφία. Γεγονός είναι η συγκεκριμένη ρύθμιση χαρακτηρίζεται ως «όχι απολύτως επιτυχής»<sup>119</sup>, καθώς δεν προσδιορίζεται σαφώς ότι τις σχετικές προτάσεις υποβάλλουν βουλευτές της κοινοβουλευτικής μειοψηφίας, λύση όμως, που όπως επισημαίνεται, επιβάλλεται ερμηνευτικά προκειμένου να μη σχετικοποιείται η λειτουργία της ρύθμισης αυτής ως δικαίωμα της κοινοβουλευτικής μειοψηφίας<sup>120</sup>. Περαιτέρω, και πιο σημαντικό, στην πράξη εξουδετερώνεται το εν λόγω δικαίωμα αφού στην επιτροπή την απόλυτη πλειοψηφία έχει η κυβερνητική πλειοψηφία, η οποία εκλέγει και τον Πρόεδρό της<sup>121</sup>.

Ο Κανονισμός της Βουλής, με τροποποίησή του η οποία έλαβε χώρα κατόπιν της συνταγματικής αναθεώρησης του 2019<sup>122</sup> περιορίστηκε σε απλή αναπαραγωγή της συνταγματικής διάταξης χωρίς ταυτόχρονα να εισάγει λεπτομέρειες σε διαδικαστικά και ουσιαστικά ζητήματα, τα οποία θα συνέτειναν στην εξειδίκευση του Συντάγματος και την πραγμάτωση ενός δικαιώματος της μειοψηφίας. Δεν προσδιορίζεται έτσι τι γίνεται σε περίπτωση που υπάρχει υποβολή πλειόνων και, πάντως, πέραν των δύο προτάσεων εξεταστικής επιτροπής. Εξάλλου, ουδεμία αλλαγή έχει επέλθει στα άρθρα του Κανονισμού σχετικά με τη συλλογή πληροφοριών και εγγράφων, την κλήτευση και εξέταση μαρτύρων ή την υπόδειξη άλλων αποδεικτικών μέσων<sup>123</sup>, με αποτέλεσμα η εξειδί-

A. Μάνεση· Γ. Παπαδημητρίου· Α. Ράικου· Β. Σκουρή· Δ. Τσάτσου. Σημειώνεται ότι αντίστοιχη λύση ρητά υιοθετούσαν το Σύνταγμα του 1925 (άρθρο 53) και το Σύνταγμα του 1927 (άρθρο 55).

<sup>118</sup> Η ανάγκη αναθεώρησης είχε επισημανθεί και παλαιότερα, Γ. Καμίνης, «Βουλή», ό.π., σελ. 190. Το ζήτημα εκθέτει με ρητορικά ερωτήματα που αναδεικνύουν την πολυπλοκότητα ενός θέματος που βρίσκεται στη δίνη της συνταγματικής ερμηνείας και της κοινοβουλευτικής πρακτικής σε συνδυασμό με το ανέλεγκτο των εσωτερικών του σώματος ο Κ. Μαυριάς, *Η ερμηνεία του Συντάγματος μεταξύ πολιτικής αξιολόγησης και νομικού δόγματος*, ΤοΣ 1989, σελ. 31-42, σελ. 38-39: «ποια η σημασία της επανάληψης μιας ταυτόσημης ερμηνείας του Συντάγματος από τη Βουλή και μάλιστα από αντίπαλες πλειοψηφίες σε διάστημα δώδεκα ετών από την ψήφιση του Συντάγματος και του προισχύσαντος κανονισμού της Βουλής; Αποτελεί η νομοθετική αυτή πρακτική ερμηνευτικό οδηγό του Συντάγματος; Δεύτερον ποια από τις αρχές θα κατισχύσει εν προκειμένω; Η αρχή του ελέγχου της πλειοψηφίας ως έκφανση της κοινοβουλευτικής αρχής ή η αρχή της κατά πλειοψηφίαν λήψης των αποφάσεων της Βουλής ως έκφανση της δημοκρατικής αρχής; Και σε τελευταία ανάλυση ποια από τις ερμηνευτικές εκδοχές συνιστά την εγκυρότερη νομική ερμηνεία της επίμαχης ρύθμισης; Αυτή της εκάστοτε πλειοψηφίας της Βουλής ή εκείνη της πλειοψηφίας των εκπροσώπων της θεωρίας;»

<sup>119</sup> Κ. Μαυριάς, *Συνταγματικό Δίκαιο*, ό.π., σελ. 594.

<sup>120</sup> Ν. Παπασπύρου, «*Άρθρο 68*», ό.π., αρ. 14, επίσης δεν αποσαφηνίζεται ότι η Ολομέλεια να μην μπορεί να το τροποποιήσει δίχως τη συγκατάθεση των βουλευτών που έχουν υποβάλει την οικεία πρόταση το αντικείμενο της επιτροπής Χ. Ανθόπουλος, *Οι εξεταστικές επιτροπές μετά την αναθεώρηση του 2019*, constitutionalism.gr, διαθέσιμο στο [link](#) (τελευταία πρόσβαση: 10.12.2025).

<sup>121</sup> Ε. Βενιζέλος, *Η αναθεώρηση του 2001 είκοσι χρόνια και δύο αναθεωρήσεις (2008, 2019) μετά – Μια εισαγωγή στη συζήτηση*, ΕφημΔΔ 6/2021, σελ. 706-715, σελ. 709.

<sup>122</sup> Βλ. απόφαση της Ολομέλειας 5131/3607/2020, ΦΕΚ Α 81/10.04.2020.

<sup>123</sup> Β. Χρήστου, *Εξεταστικές επιτροπές: η αναθεώρηση που έμεινε μετέωρη*, 2024, nomarchia.gr, υπό Β, διαθέσιμο στο

κευση της συνταγματικής διάταξης του άρθρου 68 παρ. 2 να παραμένει τελείως ατελής, καθώς δεν πραγματώνεται η πλήρης αναγνώριση του δικαιώματος της μειοψηφίας και στο επίπεδο του Κανονισμού της Βουλής κατά τη σύσταση της εξεταστικής επιτροπής<sup>124</sup>.

Πέρα από το αφηρητικό παραπάνω παράδειγμα, εντοπίζονται και άλλες ατέλειες στις διατυπώσεις του Κανονισμού λόγω της μη συγκεκριμενοποίησης των δικαιωμάτων της μειοψηφίας. Επισημαίνουμε, εν προκειμένω, την περίπτωση που η Βουλή, χωρίς να έχει λήξει η Σύνοδος βρίσκεται σε ολιγοήμερες διακοπές, η οποία εκδηλώνεται με μη έκδοση ημερήσιας διάταξης εργασιών<sup>125</sup>. Ούσα εντούτοις η Βουλή σε Σύνοδο μπορεί να συνεδριάσει αν ανακύψει κάποιος λόγος. Προκειμένου αυτό να είναι εφικτό να επιτευχθεί και ταυτόχρονα να αποφευχθεί ο κίνδυνος κατάχρησης εκ μέρους της κοινοβουλευτικής πλειοψηφίας θα μπορούσε να παρέχεται στη μειοψηφία το δικαίωμα να επιτύχει συνεδρίαση της Βουλής<sup>126</sup>.

Εξάλλου, σε σχέση με το άρθρο 100 του Κανονισμού της Βουλής, το οποίο αναλύθηκε παραπάνω, ο έλεγχος συνταγματικότητας ασκείται με τέτοιο τρόπο που δίνει μεν τη δυνατότητα στον Βουλευτή να παρέμβει στη νομοθετική διαδικασία, πλην όμως, η διαδικασία συζήτησης και ψήφισης της ένστασης αντισυνταγματικότητας οδηγούν σε πραγματική υποβάθμιση του θεσμού. Αυτό, αποδίδεται κυρίως στο γεγονός ότι το κοινοβουλευτικό δίκαιο, διέπεται από τη σχέση κυβερνώσα πλειοψηφία-κοινοβουλευτική μειοψηφία με τα δικαιώματα της δεύτερης, κατά τη νομοθετική διαδικασία να είναι μόνον σχετικά, δεδομένου ότι, η απόφαση για οποιοδήποτε ζήτημα ανήκει στην πλειοψηφία<sup>127</sup>. Ωστόσο, η σκέψη ουσιαστικής ενίσχυσης των δικαιωμάτων της μειοψηφίας κατά τη νομοθετική διαδικασία μπορεί να αποτελέσει ένα αντίβαρο στον σταθεροποιημένο πλειοψηφικό κοινοβουλευτισμό που έχει ως αποτέλεσμα την εμφάνιση ελλειμμάτων στην ελεγκτική λειτουργία του Κοινοβουλίου<sup>128</sup>. Άλλωστε, η ενίσχυση του δικαιώματος της «διαφωνίας» αποτελεί άνευ ετέρου εγγύηση ισότητας και έκφανση της ίδιας της δημοκρατικής αρχής<sup>129</sup>. Στο πλαίσιο αυτό, αν τεθεί ως στόχος η ισχυροποίηση της κοινοβουλευτικής μειοψηφίας, εκτός της πρόβλεψης νέων δικαιωμάτων που μπορεί να αποτελέσει αντικείμενο ευρύτερης

[link](#) (τελευταία πρόσβαση 10.12.2025).

<sup>124</sup> Ibidem, η οποία παρατηρεί επίσης ότι η αναγνώριση των δικαιωμάτων μειοψηφίας και στο επίπεδο του Κανονισμού της Βουλής εναρμονίζεται ταυτόχρονα και με τη συστηματική ερμηνεία των μέσων κοινοβουλευτικού ελέγχου. Είναι χαρακτηριστικό ότι και πριν την αναθεώρηση της διάταξης είχε επισημανθεί πως για τη διασφάλιση της θέσης της μειοψηφίας είναι απαραίτητη η διαδικαστική δυνατότητά της να επιβάλλει εξέταση ικανού αριθμού μαρτύρων και η δυνατότητα υπόδειξης δεσμευτικά για την πλειοψηφία, συγκεκριμένων αποδεικτικών μέσων και πράξεων. Α. Δερβιτσιώτης, *Η μεταρρύθμιση του θεσμού των εξεταστικών επιτροπών. Πρόταση για την αναθεώρηση του άρθρου 68 παρ. 2 εδ. α Συντ.*, ΕΔΔΔΔ 2/2014, σελ. 363-371, σελ. 371.

<sup>125</sup> Όπως επισημαίνει ο Ν. Παπασπύρου, «[Άρθρο 64](#)», σε: Σ. Βλαχόπουλος/Ξ. Κοντιάδης/Γ. Τασόπουλος (επιμ.), *Σύνταγμα κατ' άρθρο ερμηνεία*, ό.π., αρ. 30, αντίστοιχη πρακτική υιοθετείται και σε αλλοδαπά κοινοβούλια, π.χ. στις ΗΠΑ: intrasession recess, και στο Η.Β.: adjournment recess. Στην Ελλάδα αυτό συναντάται συνηθέστερα κατά τις περιόδους των Χριστουγέννων, του Πάσχα και σε θερινές διακοπές τον Αύγουστο.

<sup>126</sup> Ν. Παπασπύρου, «[Άρθρο 64](#)», ό.π., αρ. 31, με την επισήμανση ότι αντίστοιχη διάταξη περιλαμβάνεται στο άρθρο 39 παρ. 3 του Γερμανικού Συντάγματος.

<sup>127</sup> Μ. Ν. Κανελλοπούλου, *Ο πολιτικός έλεγχος της συνταγματικότητας του νόμου*, ό.π., σελ. 346.

<sup>128</sup> Ξ. Κοντιάδης, «Αποτίμηση και προτάσεις για μια νέα αναθεώρηση», σε: Ξ. Κοντιάδης (επιμ.), *Πέντε χρόνια μετά τη συνταγματική αναθεώρηση του 2001, 2006*, σελ. 11-101, σελ. 79 επ.

<sup>129</sup> Α. Τάχος, *Το δικαίωμα της «διαφωνίας» στο εσωτερικό της εξουσίας*, ΤοΣ 1997, σελ. 219-227, σελ. 227.

έρευνας, στο στενό πλαίσιο της υποβολής και συζήτησης της ένστασης αντισυνταγματικότητας, θα ήταν δόκιμο να ενισχυθεί η διαδικασία συζήτησης, με εισαγωγή διάταξης σχετικά με την διεξαγωγή εκτενέστερου διαλόγου.

Η *ratio* της ισχύουσας σύντομης διαδικασίας ολοκλήρωσης συζήτησης<sup>130</sup> και λήψης απόφασης όπως αυτή ορίζεται στο άρθρο 100 παρ. 2 του Κανονισμού της Βουλής φαίνεται να είναι η ρύθμιση της περίπτωσης αντισυνταγματική πρόταση νόμου η Βουλή να μην αναλωθεί σε συζήτηση και ψήφιση αλλά η πρόταση αυτή να απορριφθεί ως απαράδεκτη<sup>131</sup>. Εντούτοις, η κοινοβουλευτική πρακτική στην Ελλάδα έχει αναδείξει περιπτώσεις που χρήζουν εκτενέστερης κοινοβουλευτικής συζήτησης και έτσι, μία εκτενέστερη συζήτηση, θα μπορούσε ενδεχομένως θα εισαχθεί στην περίπτωση που η ένσταση κατατίθεται από μεγάλο αριθμό βουλευτών.

Συνολικά, η αναγνώριση των δικαιωμάτων μειοψηφίας η οποία έχει ιδιαίτερη σημασία για τη λειτουργία του κοινοβουλευτικού συστήματος, δεν πραγματώνεται παρά μόνο ατελώς στον Κανονισμό. Όπως εύστοχα παρατηρείται, οι διακυμάνσεις στην ορολογία επί μέρους διατάξεων του Κανονισμού και η αναφορά σε κοινοβουλευτικές ομάδες κατά τη σειρά τους σε δύναμη, κοινοβουλευτικές ομάδες της αντιπολίτευσης κατά τη σειρά τους σε δύναμη, μειοψηφία και αντιπολίτευση, είναι ενδεικτική ασάφειας προς τον σκοπό σύνδεσης της εφαρμογής των επί μέρους ρυθμίσεων με την ιδιότητα της αντιπολίτευσης ή με την απλή εκπροσώπηση περισσότερων κοινοβουλευτικών ομάδων<sup>132</sup>.

### III. ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Η πρώτη ειλικρινής σκέψη που πρέπει να διατυπωθεί ως μέρος του επιλόγου είναι ότι η ανάλυση που προηγήθηκε, σαφώς, δεν εξαντλεί το θέμα του τίτλου. Ωστόσο, η ανάλυση των παραδειγμάτων επιβεβαιώνουν την υπόθεση της εισαγωγής: ο Κανονισμός ως βασικό κείμενο επίσημης ερμηνείας του Συντάγματος μπορεί να λειτουργήσει, τόσο ως καθρέφτης του και να εξειδικεύσει ή να αναζωογονήσει ερμηνευτικά τις διατάξεις του, αλλά, και ως αντεστραμμένο είδωλό του, καθώς αποδίδει ατελώς ή συγκεχυμένα ή καθόλου το συνταγματικό νόημα. Στην τελευταία περίπτωση, κάθε είδους ελλιπής εφαρμογή του Κανονισμού ή αρνητική κοινοβουλευτική πρακτική κινδυνεύει να παραμείνει, να εδραιωθεί ή ακόμη και να διαιωνιστεί ελλείψει δικαστικού ελέγχου. Ταυτόχρονα, όμως, ακόμη και η κατά το πρώτο σκέλος θετική λειτουργία του Κανονισμού, ενδέχεται, υπό προϋποθέσεις, να οδηγήσει σε εφαρμογή αλλοιωτική του νοήματος ή του πνεύματος των σχετικών διατάξεων. Έτσι, για παράδειγμα, η ενδεχόμενη προσφυγή στην εξ αποστάσεως ψηφοφορία πέρα από τις σαφώς οριζόμενες προϋποθέσεις του άρθρου 70Α του Κανονισμού της Βουλής<sup>133</sup> δημιουργεί ένα αρνητικό προηγούμενο, το οποίο μπορεί να οδηγήσει σε αρνητική κοινοβουλευτική πρακτική. Ομοίως, και ακόμη πιο συνήθης είναι επί παραδείγματι, η μη τήρηση του χρονοδιαγράμματος που τίθεται από τον Κανονισμό της Βουλής σε σχέση την

<sup>130</sup> Χαρακτηριστικό είναι ότι αποκλείεται μεγάλος αριθμός βουλευτών και η συζήτηση περιορίζεται σε έναν από αυτούς που διατύπωσαν τις αντιρρήσεις, τους προέδρους των κοινοβουλευτικών ομάδων και τους αρμόδιους υπουργούς και ο χρόνος είναι πέντε λεπτά.

<sup>131</sup> Γ. Τασόπουλος, *Το άρθρο 100 του Κανονισμού της Βουλής*, ό.π., σελ. 49.

<sup>132</sup> Γ. Μακροπούλου, *Η κοινοβουλευτική μειοψηφία*, ό.π., σελ. 596.

<sup>133</sup> Πρβλ. την κοινοβουλευτική συζήτηση στη Συνεδρίαση ΡΞΕ' της Β' Συνόδου, Κ' Περιόδου, 30.07.2025.

επεξεργασία των σχεδίων ή προτάσεων νόμων στην αρμόδια Επιτροπή<sup>134</sup> και την εγγραφή τους στην ημερήσια διάταξη<sup>135</sup>.

Διευρύνοντας την προβληματική, επισημαίνεται ότι αναδεικνύονται ζητήματα εφαρμογής, ακόμη και των σαφών και πλήρων διατάξεων του Κανονισμού εξ αιτίας της έλλειψης μηχανισμών τήρησής τους. Έτσι, λόγω έλλειψης του ελέγχου, ζητήματα που αφορούν την εφαρμογή του ή και την ενδεχόμενη τροποποίηση των διατάξεων του κρίνονται αποκλειστικά από τη Βουλή και γίνονται αντικείμενο κοινοβουλευτικής συζήτησης, ή σε περιπτώσεις εφαρμογής του Κανονισμού, αντικείμενο γνωμοδότησης από το Επιστημονικό Συμβούλιο της Βουλής μετά από πρόσκληση του Προέδρου και οσάκις το ζητήσει ο Πρόεδρος της Βουλής<sup>136</sup>.

Αναμφίβολα, έλεγχος της ερμηνευτικής επάρκειας και πρωτίστως της συμφωνίας του Κανονισμού της Βουλής με την ιεραρχικώς ανώτερη αρχή του, το Σύνταγμα μπορεί να λάβει χώρα μόνον από ένα Συνταγματικό Δικαστήριο. Ελλείψει αυτού, γεγονός που εύκολα εξηγείται λόγω των παραδοχών του νομικού μας πολιτισμού, δεν δημιουργείται σχετική «κοινοβουλευτική νομολογία», η οποία θα μπορούσε να λειτουργήσει ως άξονας για την ορθή λειτουργία και εφαρμογή του Κανονισμού ως μέσο πραγμάτωσης του Συντάγματος. Χαρακτηριστικό είναι, εν προκειμένω, το παράδειγμα του Συνταγματικού Συμβουλίου της Γαλλίας, το οποίο έχει εκδώσει από το 1959 ως σήμερα συνολικά 90 αποφάσεις αναφορικά με τον έλεγχο συνταγματικότητας των Κανονισμών της Εθνοσυνέλευσης και της Γερουσίας. Στο πλαίσιο της νομολογίας του επιμένει στη σαφή οριοθέτηση του αντικειμένου του Κανονισμού<sup>137</sup>, επαναλαμβάνει emphaticά την τήρηση τόσο των συνταγματικών διατάξεων και αρχών<sup>138</sup>, αλλά, και την υποχρέωση να υφίσταται σαφήνεια και εξειδίκευση στις διατάξεις του Κανονισμού, διαφορετικά αυτές κρίνονται αντισυνταγματικές<sup>139</sup>.

<sup>134</sup> Άρθρο 90 ΚτΒ.

<sup>135</sup> Άρθρο 93 ΚτΒ.

<sup>136</sup> Άρθρο 1 παρ. 2 του Εσωτερικού Κανονισμού της Επιστημονικής Υπηρεσίας της Βουλής.

<sup>137</sup> Décision n° 2015-712 DC, 11.06.2015, μερική αντισυνταγματικότητα λόγω διατάξεων που εμπίπτουν στο ρυθμιστικό πεδίο του νόμου.

<sup>138</sup> Décision n° 2006-537 DC, 22.06.2006, αντισυνταγματικότητα ρυθμίσεων που επιβάλουν ο πρόεδρος κάθε ομάδας της Εθνοσυνέλευσης να παρουσιάσει στο Προεδρείο της Εθνοσυνέλευσης δήλωση περί του αν ανήκε η ομάδα του στην πλειοψηφία ή την αντιπολίτευση, ως αντιβαίνουσες στο άρθρο 4 του Συντάγματος και τη δημιουργία αδικαιολόγητης διαφορετικής μεταχείρισης μεταξύ των πολιτικών ομάδων. Πρβλ. και P. Avril/J. Gicquel/J.-E. Gicquel, *Droit parlementaire*, LGDJ 2021, σελ. 31, την αναφορά σε μία σκέψη του Συνταγματικού Συμβουλίου για τις σύντομες νομοθετικές διαδικασίες: «οι πρακτικές λεπτομέρειες που έχουν καθοριστεί για τον σκοπό αυτό πρέπει να είναι σύμφωνες με τους συνταγματικούς κανόνες της νομοθετικής διαδικασίας ειδικότερα, πρέπει να σέβονται τόσο τα προνόμια που έχουν ανατεθεί στην Κυβέρνηση στο πλαίσιο της διαδικασίας αυτής όσο και τα δικαιώματα των μελών της αντίστοιχης συνέλευσης και, ιδίως, την αποτελεσματική άσκηση του δικαιώματος τροποποίησης που εγγυάται η πρώτη παράγραφος του άρθρου 44 του Συντάγματος». Décision 278 DC, 07.11.1990.

<sup>139</sup> Décision n° 2021-814 DC, 01.04.2021, όπου κήρυξε αντισυνταγματικό το ψήφισμα που επιτρέπει στη Διάσκεψη των Προέδρων, σε εξαιρετικές περιπτώσεις, να θεσπίζει οποιονδήποτε κανόνα που έχει ως αποτέλεσμα την προσωρινή παρέκκλιση από τις διατάξεις του κανονισμού, προκειμένου να προσαρμόσει τους όρους συμμετοχής, διαβούλευσης ή ψηφοφορίας των βουλευτών κατά τις συνεδριάσεις των επιτροπών και τις δημόσιες συνεδριάσεις, καθώς δεν περιόριζε ούτε διευκρίνιζε τις προσαρμογές αυτές, αλλά αρκούσαν στο ότι πρέπει να τηρούν την αρχή της προσωπικής ψήφου και τις απαιτήσεις σαφήνειας και ειλικρίνειας της κοινοβουλευτικής συζήτησης, οι οποίες ισχύουν σε κάθε περίπτωση. Βλ. P. Jense-Monge/A. de Montis, *Conseil constitutionnel et droit parlementaire de crise*, RFDC 2021, n° 128, σελ. 135-141.

Τα ανωτέρω πορίσματα, ιδίως η τήρηση συνταγματικών διατάξεων και αρχών και η σαφήνεια (και πληρότητα) των διατάξεων του Κανονισμού, τονίστηκαν στην ανάλυση που προηγήθηκε ως αναγκαία χαρακτηριστικά και του ελληνικού Κανονισμού της Βουλής. Όμως, στην ελληνική έννομη τάξη, η απουσία δικαστικού ελέγχου έχει ως λογικό επακόλουθο και πρακτική συνέπεια, η ίδια η Βουλή και τα όργανά της να επιφορτίζονται με τον σημαντικό ρόλο ορθής ερμηνείας και εφαρμογής του Κανονισμού της Βουλής. Στο πλαίσιο αυτό, η μελέτη των δύο όψεων του Κανονισμού, η οποία αναδεικνύει πότε ακριβώς ο Κανονισμός λειτουργεί ως θεμέλιο ή και δυναμικό εργαλείο ερμηνείας του Συντάγματος και πότε οδηγεί σε σχετικοποίηση των διατάξεων του, μπορεί να αποτελέσει έναν κρίσιμο οδηγό για τους ερμηνευτές και εφαρμοστές του με σκοπό να διορθωθούν οι αστοχίες του μέσω της τροποποίησής του και να ενισχυθεί η θετική επίδρασή του στο Σύνταγμα.

Η βάση είναι ξεκάθαρη. Πέρα από το άρθρο 65 του Συντάγματος και τις επί μέρους συνταγματικές διατάξεις που παραπέμπουν στον Κανονισμό, οι συνταγματικές αρχές, οι οποίες πραγματώνονται κατά τη θετική συμβολή του Κανονισμού στην ερμηνεία του Συντάγματος, λειτουργούν, ταυτόχρονα, και ως οδηγός εντοπισμού των περιπτώσεων της αρνητικής λειτουργίας του Κανονισμού. Στο παράδειγμα της εξειδίκευσης του Συντάγματος μέσω του Κανονισμού με τον καθορισμό μέσων κοινοβουλευτικού ελέγχου ως πραγμάτωση της κοινοβουλευτικής αρχής, αντιπαραβάλλεται η ελλιπής λειτουργία του κατά την πραγμάτωση του δικαιώματος της μειοψηφίας να συνιστά εξεταστικές επιτροπές κατά το άρθρο 68 παρ. 2 του Συντάγματος. Επίσης, στο παράδειγμα, τήρησης της αρχής της αντιπροσώπευσης κατά τον καθορισμό της σύνθεσης της Διάσκεψης των Προέδρων, αντιδιαστέλεται η μη δικαιολογημένη, από πλευράς της ανωτέρω αρχής, επιλογή του Κανονισμού να περιορίζει τις προτάσεις για εκλογή του Προέδρου της Δημοκρατίας μόνο σε κοινοβουλευτικές ομάδες και όχι σε μεμονωμένους Βουλευτές. Ακόμη, η αρχή της διαφανούς λειτουργίας της Βουλής δεν πραγματώνεται, στην περίπτωση της διάταξης περί διαπίστωσης αδυναμίας του Προέδρου της Δημοκρατίας, οπότε και εισάγεται, χωρίς προφανή λόγο, η προϋπόθεση μυστικής συνεδρίασης της Βουλής.

Εν κατακλείδι, η ερμηνεία του Συντάγματος στην πράξη δεν είναι μονοπώλιο των δικαστηρίων ούτε στατική διαδικασία. Η κατανόηση του Συντάγματος, η ερμηνεία του και η σύγχρονη υποδοχή του αποτελεί κοινή ευθύνη των οργάνων της πολιτείας<sup>140</sup>, άρα και της Βουλής, και ταυτόχρονα έργο δημιουργικό μέσα από τη σύνταξη και αναθεώρηση του βασικού κανονιστικού κειμένου που αφορά το πεδίο οργάνωσης και λειτουργίας της. Η Βουλή, μέσω του Κανονισμού της, αναλαμβάνει ρόλο ερμηνευτή, άλλοτε φωτίζοντας και εξειδικεύοντας το συνταγματικό κείμενο, άλλοτε –αθέλπτα– ρίχνοντας σκιά σε αυτό. Η πρόκληση έγκειται στο να ενισχυθεί η πρώτη λειτουργία και να αποτραπεί η δεύτερη. Άξονας για την ορθολογική επίτευξη του δημιουργικού αυτού έργου είναι το ίδιο το Σύνταγμα και οι συνταγματικές αρχές που απορρέουν από αυτό, όπως, η αρχή της αντιπροσώπευσης και της πλειοψηφίας<sup>141</sup>, η διασφάλιση των δικαιωμάτων της μειοψηφίας<sup>142</sup> και της ατομικής πρωτοβουλίας των βουλευτών και η εξειδίκευσή τους μέσω των διατάξεων του Κανονισμού. □

<sup>140</sup> Ν. Παπασπύρου, «Το ζήτημα της ισχύος του Συντάγματος και η ευθύνη της κοινότητας των ερμηνευτών», σε: *Σύμμεικτα προς τιμήν Κώστα Γ. Μαυριά*, 2022, σελ. 1271-1280, σελ. 1280.

<sup>141</sup> Γ. Γεραπετρίτης, *Σύνταγμα και Βουλή*, ό.π., σελ. 89.

<sup>142</sup> Γ. Μακροπούλου, *Η κοινοβουλευτική μειοψηφία*, ό.π., σελ. 577 επ.